

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Erindringer fra Brund og Kjelstrup

Erindringer fra Brund og Kjelstrup

Indhold

Forord..af Johan Thastum	6
Noget om fortælling..af Tom Kirk	7
Kogekone Inger Madsen..af Maja Spanggaard	8
Sypigen og tækkemanden	8
Butikker ..af Maja Spanggaard	9
Ud at tjene - sammehold..af Maja Spanggaard	9
Sammenhold	9
Sne og tøbrud..af Maja Spanggaard	10
Sports- og legepladsen i Brund..af Maja Spanggaard	11
Det kan gøres!	11
Lærer Poulsen..af Olav V. Poulsen.....	12
Livet i og omkring Kjelstrup skole..af Theodor Kristensen	13
Bidrag til Kjelstrups historie..af Oskar Madsen	14
Brund central..af Chr. Klim og Marie Kielsgaard	15
Krigsårene..af Marie Kielsgaard	16
Kjelstrup fattiggård - omdøbt til "Stenager"..af Gudrun Karlshøj	17
Børns vilkår på landet sidst i 20'erne..af Eva Kirk.....	19
Brund Mølle..af Mads Frost Jensen	20
Frands Jeppesen Kloster.....	21
Snorrebak før og nu..af Herluf Brandi	22
To smedjer i Kjelstrup..af Niels Nørgaard	24
Udstykninger i Kjelstrup..af Niels Nørgaard	25
Smede i Brund..af Dorthe Gravesen	28
Smed Bojesen	28
Hesteskoningen	29
Centralvarme	30
Lærling	30
Redskaber	30
Brøndgravning	31
Henry Hansen	31
Om landsbyfællesskabet	32
Uldkræmmeren..af Dorthe Gravesen	32
Uldhandelen	33
Brund Maskinstation..af Niels E. Gravesen	34
Lidt af det, jeg husker..af Tom Kirk ,.....	35
Skolegang	35
Et gårdmandsbrug - den gamle tid.....	36
En handel	36
Arbejde	37
Underholdning, Gymnastik, m.m	37
Bager, fiskemand, håndværkere	38
En griseslagtning	38
Snevintre	38
9. April 1940.....	39
Besættelsestiden	39
Våbenedkastning	40
Jens Kaarfast Larsen..af Svend Sørensen	41
En slagtedag..af Tage Jensen	42

Forord

af Johan Thastum

Et gammelt ord siger, at den, der ikke ved, hvor han kommer fra heller ikke ved, hvor han skal hen, eller sagt med andre ord, det er vigtigt at kende sine "rødder", at kende sin egne historie, for uden den svæver vi frit i luften og kunne have været hvem som helst, hvilket som helst sted. Der er ganske vist mange, der gør en dyd ud af dette manglende tilhørsforhold og kalder sig kosmopolitter eller verdensborgere. Og det lyder jo vældig flot, at kunne finde sig hjemme alle steder. Min påstand skal nu være, at den, der har hjemme overalt, ingen steder har hjemme.

H.C. Andersen udtaler en dyb sandhed, når han lader sin fædrelandssang begynde med "I Danmark er jeg født, der har jeg hjemme, der har jeg rod, derfra min verden går". Verden forandrer sig, men vil vi være med til at præge hvordan og hvorhen, så må vi have hjemme et sted, ellers bliver forandringerne på må og få.

I oktober 1994 var der indbudt til et "projekt sognehistorie" i Hillerslev konfirmandstue. Der var kun få, der havde fundet vej. De få lod sig dog ikke slå ud, og der blev fostret en idé om at sende skriftlige invitationer ud til muligt interesserede, og det gav resultat. Tre uger senere var der 25 mennesker, der alle viste interesse for at medvirke til at indsamle oplysninger.

Der var enighed om at man fordelte sig omkring forskellige emner som landbrugets udvikling, kirke- og foreningsliv, besættelsen, handel og transport, mejeri, og endelig var der interesse for at arbejde specielt med lokalområderne Kåstrup og Bund/Kjelstrup.

Dette hefte er det første i en forhåbentlig lang række af hefter fra vort område. Og måske kan de, en gang ad åre, sammenskrives til en bog.

Det vigtigste har dog ikke været "Bogen om sognet", men derimod at få indsamlet og nedskrevet så mange oplysninger og fortællinger som overhovedet muligt. Derfor har vi også valgt at arbejde ud fra den forudsætning, at alle fortællinger trykkes, fordi de på hver deres måde er væsentlige, en brik i det store puslespil, som et sogns historie er.

Gruppen omkring Brund/Kjelstrup har været meget aktiv, og vi synes selv, at det er et flot første resultat, der her kan præsenteres.

Noget om fortælling

Af Tom Kirk

Når hjertet løber fuldt med mer', end tankerne kan råde,
når glæden syn's uendelig, og livet er en gåde,
når det er svært at sige de forløsende ord
om glæden, legen, latteren og det, hvorpå vi tror,
så må vi finde billeder, der ligner det, vi aner:
en rosenbusk, en månestråle, sang af vilde svaner,
en hånd i min, et kærligt blik,
en hjemlig duft, en kølig drik.
Ja, jeg må gi' en melding
i en hjertelig fortælling.

Når angsten for at miste kvæler håb og liv og grøde,
når ligegyldigheden piner modet helt til døde,
når det er svært at sige de forløsende ord,
når løgn og gru og gerrighed forgifter vores jord,
så må vi finde billeder, der ligner det, vi aner:
en grå pedant, et barn i nød, en skabet ulv, der glaner,
en øde tomt med visne træer,
et bange blik, et tåget vejr.
Da søger jeg en melding
i en skæbnetung fortælling.

Når håbet om at leve nu bli'r genfødt og til stede,
når vi kan ta' imod vort liv i både gru og glæde,
når det er svært at sige de forløsende ord
om drømme og om længsler og om skjulte frø, der gror,
så må vi finde billeder, der ligner det, vi aner:
træfugleflugt og hanegal og fjerne stjernebaner,
et hav i dis, en svanger mor,
en fremstrakt hånd og børn, der tror.
- Og livets egen melding
bli'r en levende fortælling.

Kogekone Inger Madsen

af Maja Spanggaard

Kogekone Inger Madsen boede i et gammelt, langt, hvidt hus, Østerengvej 2. Huset er der ikke mere, men minderne om Inger lever stadig. Hun blev født i Vesløs, men kom allerede som 16-årig til Brund.

Inger Madsen var en meget arbejdsom og dygtig kone, som blev enke i en meget ung alder og blev alene med to drenge, Cenius og Nicolaj. Hun syede lidt for folk - dagligkjoler, forklæder og kludesko, og så gik hun ud som kogekone.

I huset var der to små, hyggelige stuer, som blev varmet op med en kakkelovn. I mange år havde hun petroleumslampe, men de sidste år havde hun elektrisk lys. Vandpumpen stod i bryggeret. Om vinteren, når hun havde været ude at koge, kom hun hjem i et koldt hus, hvor vinduerne var helt tilfrosne. Kakkelovnen var for længst blevet kold. Det var, før man fik termoglas, og isolering kendte man ikke.

Inger Madsen i sin fordør med en smuk lille velplejet have, Østerengvej 1. Huset er der ikke niere

Inger Madsen døde ca. 90 år gammel i 1991-92?

I sine unge dage gik hun op i Søndergaard (Østerengvej 13), hvor hun håndmalkede morgen og aften. I høst hjalp hun også til i marken, bl.a. med at forke korn. På sine ældre dage var hun flittig til at hække, f.eks. sengetæpper og gardiner, ligesom hun syede stramaj til stolebetræk, billeder og puder.

I mange år var Inger Madsen kogekone i Brund og omegn. På den tid var det almindeligt, at naboer kom sammen, nogle havde en stor omgangskreds.

Hver vinter besøgte vi hinanden til aftenkaffe, kortspil, håndarbejde og almindelig hygge. Forud for sådan en aften kom Inger og bagte mange slags kager og småkager, lavede dessert og bagte boller til sidste gang kaffe, som man fik godt midnat.

De store fester - bryllup, sølvbryllup eller når der var mange gæster - holdtes i forsamlingshuset.

Dagen før fester kom Inger og begyndte madlavningen. Hvis det var en stor fest, havde hun en "grånkok" med. Hun skulle fyre i komfuret, skrælle kartofler og gøre alt det grove.

"Mor i huset" var der også. Det var en erfaren husmor, der skulle hjælpe med at komme maden på

fade, finde syltetøj, ordne småkager og i det hele taget være bindeled mellem køkken og opvartere.

Når der var fest, hjalp man altid hinanden med at varte op. Dagen i forvejen pyntede man gildesalen, dækkede borde, ordnede servietter m.m.

Opvarterne medbragte blomster, duge, lysestager, bestik, viskestykker, fade og sølvkaffekander, og hvad der ellers skulle bruges.

Det var en vennetjeneste og derfor ulønnet. Opvarterne havde sorte kjoler og hvide forklæder på. I ældre tid kom man også med tallerkener, kopper, bestik, ja, kort sagt det hele.

En gang til sølvbryllup i Østergaard væltede en vogn, som skulle hente et meget smukt spisestel hos en af opvarterne. Stellet gik i tusind stykker.

Al maden blev lavet på komfur, hvor også vand til kaffen blev kogt. Kaffen blev lavet i en stor, blå kaffekande.

Skulle der laves kødsuppe, blev melboller lavet med teske (ikke bollesprøjte). Kødbollerne var noget helt særligt. Kødet skulle være det allerbedste, hakkes mange gange og sættes på med en lille teske (tålmodighedsarbejde og en lille dagløn gjorde det muligt).

Vand til opvask blev varmet på komfuret. Der blev fyret med kul i kakkelovnene.

Toilettet var ude bag forsamlingshuset og bestod af et bræt med en spand under.

Toiletpapiret var gamle aviser, måske en telefonbog eller lignende.

Sypigen og tækkemanden

Det var ikke kun kogekonen, der gik ud på arbejde. Sypige Eva Kristensen gik ud med sin symaskine og syede for folk - både forklæder, kjoler og børnetøj - og syede gammelt tøj om. Ja kort sagt, alt hvad der skulle syes på maskine.

Hun var på samme sted i flere dage og boede hjemme hos sine forældre bag forsamlingshuset, indtil hun blev gift med lærer Viggo Kristensen fra Brund skole og flyttede til Avernakø i det sydfynske øhav.

Jens Thøgersen, der boede i Martin Larsens ejendom, havde et lille landbrug og var tækkemand.

Han gik "na' po æ Holm" og tækkede.

Gik hjemmefra tidligt om morgenen.

Da hans kone Kirstine døde år 1900, kom hans yngste datter Nicoline hjem og hjalp ham i ca. 10 år.

I den tid, når han var på arbejde, måtte hun køre til mølle med korn til grutning. Det foregik med trillebør.

Senere blev Nicoline husholderske for Laurits Spanggaard.

Jens Thøgersen var med til at oprette Hillerslev Mejeri, og så vidt jeg ved medlem af den første bestyrelse.

Af børn havde Jens Thøgersen og Kirstine:

1. Jens, som blev lærer i Volstrup ved Sæby.
2. Kirsten, som blev gift med Ejler Gregersen, Tingstrup.
3. Dortha gift med Chr. Holm. Sennels.

4. Kristiane gift med Chr. Henriksen, Brund.
5. Anine Nielsen (mor til Erik i København).
6. Nicoline gift med Laurits Spanggaard, Brund.

Butikker

af Maja Spanggaard

Omkring 1920 kom der til Kjelstrup en ungkarl ved navn Gertsen. Han lejede nordenden af Thomas Skovsteds stald (nu Kilsgårdvej 8). Her indrettede han en høkerbutik med de mest nødvendige varer til husholdningen som f. eks. mel og gryn. Der var også hele, brændte kaffebønner, som man så selv skulle male på en lille kaffekværn, der stod i ethvert hjem.

Alt skulle købmanden selv veje af, f.eks. blev brun sæbe vejjet af i et stykke papir.

Petroleum til lamperne og staldlygterne fik man i 5 l dunke. Hvidtøl var i ankre af træ i forskellige størrelser. Mange bryggede selv øl af malt, ligesom man selv bagte rugbrød og sigtebrød i stor ovn.

På Grøngaard boede Chr. Bonde, der havde en søn, Knakkegaard, der kom hjem fra København. Nu skulle der ske noget i Kjelstrup, så han byggede en ny stor købmansbutik (Kjelstrupvej 23) tæt ved høkeren. Da der ikke var kunder til to købmænd, købte han høkeren ud midt i 20'erne. I mange år var der nu købmænd i Kjelstrup. Efter Knakkegaard kom Salmonsens og sidst Toft.

Også i Brund fik vi købmand, nok nogenlunde på samme tid som i Kjelstrup. Før Søren Dige var der en købmand, der hed Ejnar. Søren Diges kone Laura hjalp ham altid. Det var en butik med en lang disk hele vejen ned gennem forretningen. Her stod bl.a. en vægt, da alt skulle vejes af. Hele vejen bag disken var der skuffer til alle varerne.

Det var en moderne butik med kaffemølle ved vinduet. I et glasskab var der porcelæn, kopper, glas, lagkagefade, vaser m.m.

Der var også garn til sokker, stof til forklæder, knapper, sytråd og meget mere.

Ved loftet hang der pottes og pander, og hvad der ellers kunne hænge, f.eks. staldlygter.

I baglokalet var der reb. Det var på den tid, man tøjrede køerne på marken. Til hestene brugte man reb til tømmer og skagler. Træsko og lampeglasser var der også, og der var kul og koks. Det var vist det, man kaldte en blandet landhandel.

En gang om ugen kørte Søren Dige ud med varer, som i forvejen var bestilt.

Under krigen foregik det med hestevogn, men før den tid var det en gammel Ford med kaleche. Når den var slået ned, var der plads til ægkasserne. Det var trækasser, som kunne rumme 500 æg.

Forretningen blev overtaget af Johannes Vestergaard d. 1. oktober 1973. De første år kørte han brød ud for Brødfabrikken i Thisted, medens hans kone Hilda passede forretningen. Nu kunne man købe mælk

og rugbrød og om lørdagen rundstykker. Der var også kager, is og konserver. Den 1. juli 1991 lukkede købmanden i Brund, så nu må vi igen gøre alle vore indkøb i Thisted.

Ud at tjene - sammenhold

af Maja Spanggaard

Der er sikkert andre, der skriver, hvordan det var, når små piger og drenge fra niårsalderen kom ud at tjene, og hvordan de tit blev misbrugt. Derfor vil jeg fortælle om de lyse sider, der også kunne være.

Der var altid brug for arbejdskraft på landet. Det var et stort arbejde at holde roerne rene. Først blev der rensset mellem rækkerne med hestekraft, dernæst måtte man på knæ for at tynde roerne ud. Her er Peter Ubbesen og Herdis Jacobsen i gang med arbejdet.

Jeg var 13 år, da jeg kom ud at tjene i sommeren 1931. Mit arbejde skulle bestå i at passe en lille dreng på to år. Det var hos en snedker, hvor der var to svende - naturligvis på kost og logi. Mit arbejde gled ind i hverdagen med alt husligt arbejde fra kl. 7 morgen til efter opvasken efter aftensmaden.

To dage om ugen havde jeg fri fra 7-12, hvor jeg var i skole. Jeg havde det virkelig godt og var glad for at være der. Lønnen var 10 kr. om måneden. Pengene skulle bruges som hjælp til konfirmationstøj. Venskabet, der opstod, varede livet ud - madmor døde i foråret 1995.

Hos mine svigerforældre havde de en lille dreng til at hjælpe. Hans mor var enke, og hvis han om aftenen havde været en lille tur hjemme, måtte han gå i spisekammeret og tage noget at spise, når han kom tilbage. Det kunne være rabarbergrød, som på den tid blev meget brugt som "nætter".

Det mindes Alfred endnu med glæde, selv om han er blevet en gammel mand.

Sammenhold

Når sygdom ramte et hjem, kunne naboer komme og hjælpe ved markarbejde, det kunne være at tynde roer ud eller anden form for hjælp.

Hvis nogen mistede et kreatur, der skulle nødslægtes, kom naboer og købte et stykke kød. Det var jo på den tid, da der endnu ikke var fryser eller køleskab og derfor ingen mulighed for at opbevare fersk kød

ret længe. På den måde blev tabet ikke så stort.

Jeg husker endnu en mand, der havde to køer og mistede den ene. Da gik naboen rundt og samlede ind. Han indledte med at sige: "Nu har Niels mistet det halve af sin besætning. Vil I give noget til hjælp til en ny ko?" Det var en tale, der virkede.

Sammenhold kunne også være, når manden på en mindre ejendom lå på sygehuset i lang tid. Så måtte konen pludselig udføre arbejdet alene med køer, grise og høns, og "god tid" var som en by i Rusland.

Da var det en stor hjælp, når en nabo kom, ikke for at arbejde, men for at give gode råd om alle de problemer, man kunne løbe ind i.

*Fest i Brund Forsamlingshus. Skaffere og opvartere:
Fra venstre: Peter Bojer Gudrun Karlshøj, Jacob
Bojer Chr. Tange, Alice Tange og Dagmar Overgaard*

Sne og tøbrud

af Maja Spanggaard

I gammel tid var der en snefoged. Han blev valgt hvert år kyndelmisseaften, som blev holdt i Brund forsamlingshus den 1. februar.

Hans arbejde bestod i, når det var snevejr at sætte halmvisker ned, så man kunne se, hvor man kunne køre over markerne. Det var jo i kane med heste for, og på seletøjet var der bjælder. Det lød flot, og det var altid spændende at komme med på kanefart, måske til Thisted eller bare for at nyde turen. Jeg synes altid, solen skinnede dengang.

Endvidere var det snefogedens arbejde at sørge for, at vejene blev ryddet for sne.

Eftersom der ingen sneplov fandtes, måtte sneen ryddes væk manuelt. Det vil sige, at snefogeden måtte ud og kalde folk sammen til at skovle sne, og da kun få havde telefon, kunne det tage lang tid. Det var inddelt på en måde, som jeg ikke rigtigt kender, men gårdene med tjenestekarle skulle først ud, senere kom turen til de mindre ejendomme.

Først gik turen op på Aalborg landevej, så Ballerumvej og derefter hen til Søren Peters, der var skellet mod vest. Østpå gik skellet mellem Østergård og Stenager. Tit var der meget sne, og det kunne tage flere dage

at få vejen fri. Mælkevognen kunne også være en mælkeslæde, og der kunne være dage, vi ikke kom af med mælken til mejeriet.

Når de så var færdige med at rydde sne, gik der måske kun få dage, før næste snestorm kom, og var det bare med at komme i gang igen.

Til tider kunne der være så meget sne, at det nåede op til telefonrøddene. Så blev det bænket op, dvs. den første kastede det et stykke op, og næste mand måtte så kaste det sidste stykke.

Naturligvis blev der fortalt mange gode historier, så mange karle var vist ikke så kede af det arbejde. Snekastning var pligtarbejde og derfor ulønnet.

Kyndelmisseaften blev byfælleden lejet ud ("ægåed" som den blev kaldt). Der var tale om flere små stykker fælles jord (græs), som blev lejet for et år ad gangen.

Den aften var der fuldt hus i den lille sal i forsamlingshuset. Inger lavede kaffe, der blev spillet kort til hen på de små timer, og røgen var så tæt, at man næsten skulle føle sig frem.

Hvis der havde været meget bar frost, inden sneen faldt, og tøvejret pludselig satte ind, kunne det gå gruelig galt. For eksempel i marts 1947. Pludselig fossede vandet ned fra alle sider. Det er ikke så mærkeligt, at Brund i gammel tid hed Brønd, for vi ligger jo i et hul, hvor det skrånere fra alle sider.

Vandet løb mange steder ind gennem stald og lade, snart var både kloakker, ajlebeholder og vandpumpe under vand. Så var det med at få ladeportene op, så vandet kunne fosse igennem. Nogle steder gik vandet også ind i stuehuset.

Der var en stor sø fra forsamlingshuset hele vejen over engen og over Østerengvej. Der kom svaner, det var et flot syn. Vejen gennem Brund, både Ballerumvej og især Brundvej fra forsamlingshuset og et godt stykke østpå var oversvømmet, og vejen lukket.

Jeg husker, vi skulle have dyrlæge til en so, der havde fået 15 grise og var blevet syg. Det var før penicillinens tid. Dyrlægen måtte køre over Kjelstrup for at komme hertil. Først døde soen, så alle grisene. Der var ikke noget, der hed somælkserstatning eller grisevarmer.

En nabo var her omme den aften, grisene blev født. Jørgen og Karl sad og regnede på, hvor meget man kunne få, når grisene var leveret til slagteriet. Jørgens mor sagde, at de skulle huske på, at de ikke var færdige til at levere endnu. Det var på den tid, da man havde en so eller to. Derfor betød det meget, hvordan det gik. Her må man sande det gamle ord "højt at flyve, dybt at falde".

Først i 40'erne havde vi meget hård frost. Det var ikke let at få varmen i stuen, og der blev kun varmet op i en stue.

Det var i krigsårene, vi fyrede med brunkul. Det var vådt og ikke let at holde ild i. Vi fyrede i kakkellovn, og husene var ikke isolerede, og termoglas var ikke opfundet. Der kunne være isblomster på vinduerne og rim på væggene i soveværelset for ikke at snakke om karlekamrene, som næsten altid var lige ved siden af hestestalden eller på loftet oven over.

Her var uhyggelig koldt, og det var tillige frygtelige brandfælder, da det var lige ud til

halmloftet. "Badeværelset" var for karlenes vedkommende et vandfad med koldt vand ude i stalden, men det er en helt anden historie.

I dag fejrer vi også kyndelmisse i forsamlingshuset med udlejning af byfælleden. Nu foregår det med spisning af gule ærter med flæsk og pølse og slutter med

banko. Det er meget hyggeligt og kan samle 30-40 af borgerne i Brund. Samme aften holdes der generalforsamling i Brund Forsamlingshus, som også er samlingspunkt for de større fester som f.eks. runde fødselsdage, bryllupper m.m.

Sports- og legepladsen i Brund

af Maja Spanggaard

Sportpladsen i Brund indvies. Arbejdsudvalget fra venstre: Jørgen Spanggaard, Jørgen Jensen, Carl Jensen, Theodor Kristensen, Carl Krabbe, Peder Bak

Græsset på sportspladsen blev sået i 1946, og indvielsen fandt sted året efter. Først blev flaget hejst på sportspladsen, og derefter var der gymnastikopvisning på plænen.

Der var dækket op til fest i forsamlingshuset, og fest blev der. Efter kaffen var der sange og taler.

Landinspektør Poul Boe og frue underholdt med sang og musik. Det var en aften, hvor alle i Brund sluttede op om det store, frivillige arbejde, der nu var afsluttet.

Sportspladsen blev overdraget til ungdommen, som har brugt den flittigt siden. Også skolen har haft meget glæde af pladsen.

I 1946 bragte avisen følgende indlæg:

Det kan gøres!

Sports- og legeplads i Brund ved fælles hjælp. I disse dage har man i Brund kunnet se et smukt bevis på, at det gamle landsbyfællesskab, trods tidens splittelsestendenser, endnu er en praktisk virkelighed, idet beboerne er gået i gang med at omdanne noget af byens fæled til en sports- og legeplads. I mange år har fælleden eller "æ gåed", som den benævnes i daglig

tale, ligget hen som et morads af huller og ujævnheder og med henslængt skrammel og affald, uden væsentlig værdi og som en skræmmende kontrast til de smukke og velplejede haver og marker, der ellers findes i Brund. Efter gammel tradition udlejes fælleden til græsning hver kyndelmisseaften, og det beløb, der indkommer, fordeles ligeligt mellem byens ejendomme.

For et års tid siden blev det ordnet sådan, at sognerådet fik overladt et stykke af fælleden til anlæg af en legeplads til skolens brug, som det kræves efter loven. Denne plads viste sig dog at blive af så lille størrelse, at den ikke var egnet som sportsplads for byens ungdom, og i øvrigt efterlod størstedelen af terrænet i den samme dårlige tilstand.

På initiativ af Gymnastikforeningens energiske formand støttet af interesserede borgere gik man nu i gang med at få en mere tilfredsstillende løsning på sagen. Ved velvilje fra sognerådets side fik man rådighed over den beregnede anlægssum til den først planlagte plads, imod at man selv udførte arbejdet. Der blev indkaldt til møde i forsamlingshuset, hvor det blev vedtaget at gå i gang med arbejdet straks og så få en plads så stor som muligt efter arealet. Et udvalg nedsattes til at

ordne og lede arbejdets udførelse. Med velvillig assistance af grundforbedringskonsulent Olsen fra Landboforeningen fik man en plads på 45x105 m nivelleret ud.

Nu var det, at fællesskabsfølelsen og sammenholdet blandt byens beboere rigtigt viste sig, idet man frivilligt stillede den nødvendige arbejdskraft til rådighed (trods manglen på arbejdskraft) og yderligere vil støtte planen Økonomisk; kun ganske enkelte stillede sig skeptiske og afvisende.

I disse dage har man nu kunnet se en aktivitet og en indsats ad frivillighedens vej, som man sjældent eller aldrig har set magen til i en tid, hvor man har vænnet sig til, at stat og kommune skal ordne alt muligt. Ved en fornuftig og hensigtsmæssig anvendelse af heste, redskaber og mandskab (til tider var der 8 spand heste og ca. 40 mand i arbejde samtidig) har man i løbet af få

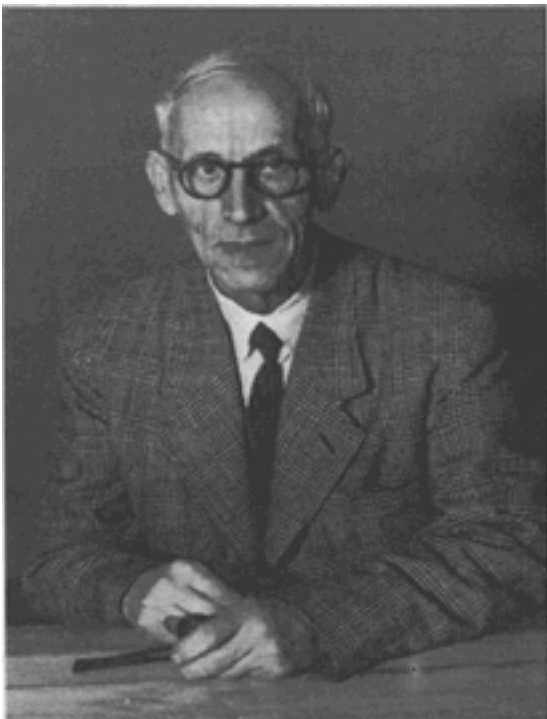
dage fået hele pladsen jævnet og planeret. Senere vil der blive påført et muldrag, og der er al sandsynlighed for, at man til næste sommer vil kunne se en smuk og grøn plads, indrammet af træer, og en herlig tumleplads for både yngre og ældre. For fremtiden vil denne plads være en prydding for byen og dens beboere og et bevis på, at det er muligt at udrette noget positivt ad frivillighedens vej, selv om det koster arbejde og anstrengelse.

Artiklen er underskrevet "Molbo". Karl Krabbe brugte det mærke, fordi hans nabo, som ikke ville deltage, kaldte det molboarbejde. Det kan oplyses, at det er Jørgen Spanggaard, der omtales som Gymnastikforeningens formand.

Udvalget bestod af Karl Krabbe, Theodor Kristensen, Jørgen Spanggaard, Jørgen Jensen, Peder Bak og Carl Jensen.

Lærer Poulsen

af Olav V. Poulsen

Lærer Poulsen, Kjelstrup skole

Lærer Poulsen blev lærer i Kjelstrup skole i 1927 efter at have været lærer på realskolen i Glumsø på Sjælland. Han var udlært maler og var under første verdenskrig på valsen i Tyskland, hvor han arbejdede en del i Hamburg og forskellige andre tyske byer.

Da der var flest børn på Kjelstrup skole, var der 60-70 elever fordelt på to klasser.

De ældste gik om formiddagen og de yngste om eftermiddagen. Undervisningen begyndte altid med en bøn efterfulgt af morgensang.

I 50'erne blev der købt jord hos Alfred Dalgård øst for skolen. Det var meningen, at Brund og Kjelstrup skoler skulle slås sammen, men det blev ikke til noget.

Den 3. januar var der altid juletræsfest i skolen, så vi drenge fik travlt med at få fat i borde og bænke hos naboerne og stille dem op. Da festen begyndte, kom pastor Berg og, frue. Præsten holdt tale til børnene ved træet. Bagefter var der sanglege med børnene og folkedans.

Lige efter krigen i 1945 blev der holdt aftenskole med god tilslutning, og der blev også spillet dilettant. Far var lærer her i 37 år. Han gik meget op i idræt, og i nogle år spillede han fodbold i Hillerslev. Han tog gerne turen til Thisted Skakklub uanset vejret, og han deltog i lands-turneringen hver påske. Kunne også lide at få et spil whist.

Far skrev mange digte om de forskellige årstider til dagbladene. Foran mig ligger en håndskreven bog med titlen "En Landsbydegns Poesibog - Mens Aarets Tider skifted---". Bogen indledes med disse to vers:

Thy

*Mens Aarets Tider skifted, render Tiden
og bliver borte bag os Dag for Dag.*

*Nu er det godt et halvt Aarhundred siden,
at her i Thy jeg fik min Arbejdsdag!*

*For Landets Skønhed varmt mit Hjerte banker,
som sød Musik blev for mig Folkets Sprog!*

*Mens Tiden gik, der kom saa mange Tanker,
og Glimt af dem er her i denne Bog!*

Livet i og omkring Kjelstrup skole

Af Theodor Kristensen

Kjelstrup skole er fra 1901. Den blev bygget efter, at en fælles skole for Brund-Kjelstrup var brændt. Mens de to nye skoler i Kjelstrup og Brund blev bygget, var der skole i fattiggården. En tid var Mads Kirk, senere Hjardemål, lærer der. Hans søn, Jens Kirk, Thousgaard har hentet motivet til "Nae i æ thue" fra Hjardemål.

Skolen i Kjelstrup var en toklasset skole med en lærer, og derfor betød det meget, hvordan lærerens kone var (det gør det for resten altid).

Skolen var det eneste samlingssted, der var. Derfor blev alt, hvad der rørte sig i Kjelstrup, afviklet i skolen. Ja, det var "kulturens højborg".

For eksempel holdt husholdningsforeningen sykursus i skolen, og en studiekreds kom der også. Der blev holdt foredrag, og altid stod lærerens private bolig åben. Vi lavede kaffe i deres køkken, med tiden blev det næsten en selvfølge.

Efter skoletid underviste fru Poulsen pigerne i håndarbejde, og lærer Poulsen spillede skak med drenge.

Det blev til mange ekstra timer om ugen, uden betaling. Der blev danset folkedans med børnene, hvor fru

Poulsen ledede, og Poulsen spillede violin. Skolebordene blev sat til siden, og man morede sig. Man skulle altid passe på ikke at komme for tæt på den store runde, sorte kakkelovn, der kunne være meget varm.

3. eller 4. januar blev der holdt juletræ i skolen for alle i Kjelstrup.

Forældre, store og små børn, ja kort sagt alle familier i Kjelstrup var velkomne - og de kom! Det var en stor aften.

Juletræet blev tændt i skolestuen, og der legede og dansede man. Børnene gav en lille opvisning på, hvad de havde lært i folkedans.

Bagefter var der kaffe i de små stuer i privaten, og for at give mere plads var også soveværelset ryddet. Kagerne til kaffen kom nogle koner med, og det var vist aftalt, hvem der skulle bage kringler eller lagkage.

Når kaffen var nydt, samledes mændene i stuerne til et spil kort, mens kvinderne vaskede op. Samtidig legede lærerparret med børnene.

Det vil sige, at hele huset blev brugt til fest for det lille samfund, og det var uden vederlag af nogen slags.

Billede fra klasseværelset i Kjelstrup gamle skole. Lærer Poulsen ved katederet

Bidrag til Kjelstrups historie

af Oskar Madsen

Den 23. april 1948 kom vi cyklende gennem Kjelstrup på vej til Ullerupgårds Mark. Vores ærinde var at bese en ejendom, som var til salg. Stedet blev købt, og vi bosatte os der. Ejendommen hørte ind under Sennels sogn, og det blev der, vi fik vores tilhør. Men da nu vi boede nærmere Kjelstrup end Sennels, fik vi på mange måder et nærmere kendskab til livet dér, hvor der både var købmand og smed. Om det så var posthus, var der også det. Posthuset eller brevsamlingsstedet, som det også kaldtes, lå over for købmanden, der hvor Jens Bækthøj bor (Kjelstrupvej 16).

Posten hed Johannes Larsen og var af den gamle landposttype, som ikke gik af vejen for noget. Han havde en meget lang postrute, og han måtte foruden Kjelstrup over en stor del af Sennels og Hov.

Altsammen blev passet mønsterværdigt. Det var især om vinteren en meget anstrengende tur. Når rutebilen havde været der med næste post henad aften, kunne vi træffe ham på opblødte, grusede veje, parat til udlevering af aviser, breve og hvad der måtte være af postsager.

Foruden at passe sin postrute drev Johannes Larsen en lille altnuligforretning, hvor man kunne få lappet sin cykel, repareret cykel, og hvad der ellers trængte til en hjælpende hånd.

I mange år gjorde vi det meste af vores handel ved Kjelstrup købmand. Måske skulle jeg bemærke, at første gang jeg handlede der, gav min svigermor mig en tikroneseddel, som jeg skulle bruge til mit første varekøb, en spånkurv og hvad der ellers kunne blive af dagligvarer. Inden for det nævnte beløb var det slet ikke så lidt - ærgerligt at jeg ikke stadig er i besiddelse af kvitteringen og notaen.

Købmand Toft var en reel og samvittighedsfuld købmand, som drev en blandet landhandel med dagligvarer, foderstoffer og brændsel. Bagest i butikken fandtes dengang et reolsystem med masser af skuffer, hvori de forskellige varer befandt sig.

Varene blev dengang leveret til købmanden i store sække, tønder og dunke og blev derefter udvejet i små portioner. Det var næsten alt, købmanden handlede med. Overalt i loftet var der fastgjort kroge, hvor der hang forskellige ting og sager, som der ikke var plads til andre steder i butikken eller på lageret.

Da de moderne vaskemaskiner kom på markedet, investerede købmanden straks i sådan én, og den navnkundige post, som var lidt af en opfinder, lavede straks en transportvogn, så maskinen kunne transporteres fra hjem til hjem efter cyklen. Det var virkelig en forletning for husmoderen, når der skulle vaskes stovvask.

Da vi for nu snart 50 år siden bosatte os her, var landskabsbilledet et helt andet end i dag.

Så godt som alle levede af landbrug. De store gårde havde fast medhjælp såvel karle som piger. For de allermindste landbrugs vedkommende måtte man supplere indtægterne med en dagløn nu og da - hvis

det da var muligt. Der fandtes jo ikke industri og store arbejdspladser, som nu.

For vort eget vedkommende, som nabo til to store gårde, Gammel og Ny Ullerupgårde, var der som regel altid arbejde, såvel vinter som sommer.

Lønnen var i 1948 2 kroner i timen, og arbejdstiden var 10 timer dagligt, også om lørdagen. Først i halvtresserne begyndte mekaniseringen for alvor at sætte ind, og så havde gårdene ikke brug for den løse medhjælp.

Nu gjaldt det for alvor om at finde noget andet, og mælkekørsel var en mulighed. Hillerslev mejeri udliciterede hvert år sine mælketure for et år af gangen. Det skete på et bestemt tidspunkt om sommeren, og gjaldt fra oktober til oktober. Den som bød mindst fik turen, hvis ikke bestyrelsen fandt dem alle for høje og lod dem byde om - det skete sommetider.

Bestyrelsen var meget nidkær og skelede ikke til, hvem der havde hårdest brug for pengene, men hvor der var flest kroner at tjene.

Men, den var jo også valgt til at få det bedste resultat til mejeriets drift. Jeg syntes jeg lå rimelig godt for den tur, som kaldtes Kjelstrup, og bød, hvad jeg mente var passende. Jeg fik den for 4500 kr.

Jeg kørte mælk i tre år, og de to sidste fik jeg mere for turen, men det første år var det bedste, for da ejede mejeriet vognene. Man havde skiftet de tunge jernhjul ud med gummihjul, og mejeriet afholdt alle udgifter vedrørende vognene.

De to sidste år måtte jeg selv lægge vogn til og afholde udgifterne, og selv om vi fik mere for turen, var det et ringe resultat, da året var omme.

Vi var nogle stykker, der ved næste licitation bestemte, at ingen måtte byde under et bestemt beløb. Jeg var den eneste, der holdt stand og fik derfor ingen mælketur.

Der var nogle fra de lidt større ejendomme, som havde fået en billig karl. De mente så, han kunne tjene noget af lønnen ved at køre mælk. Andre havde købt traktor, og kunne se en fordel ved på den måde at tjene til forretningen.

Billedet forestiller formentlig Knud Petersen, den senere tækkemand, der en overgang havde en mælkerute i Kjelstrup

Jeg var på intet tidspunkt ked af at køre mælk. Morgenmand og naturmenneske som jeg er, nød jeg det faktisk, om sommeren især, men udbyttet var som sagt for ringe. Men, vi var jo alle indstillede på at skulle klare os selv. Da var der ikke den hjælp og de tilskudsmidler som i dag.

Først i tresserne søgte min kone ud på arbejdsmarkedet som syerske, og jeg påtog mig at passe hus og og børn, foruden landbrug. Det blev der snakket meget og

jeg mener endda, at nogle så ned på os, om det virkelig var nødvendigt, at konen skulle på arbejde. I dag er det ganske almindeligt, ja en nødvendighed for at holde økonomien på et eksistensgrundlag. Vi gik senere begge ud på arbejde da børnene var konfirmerede.

Nu er vi begge på pension og kan se tilbage på en stræbsom men trods alt en lykkelig tid.

Her vil jeg slutte min beretning om, hvad jeg umiddelbart erindrer.

Brund central

af Chr. Klim og Marie
Kielsgaard

Brund central, bygget 1914 til Maren Knudsen

I 1919 ønskede en kreds af beboere i Kjelstrup og Brund at få egen telefon. De kontaktede Statstelefonen, som det hed dengang. Betingelsen var, at der var mindst 8 personer, som ville være med. Samtidigt skulle der også findes et sted, hvor centralen kunne oprettes.

Valget som centralbestyrer faldt på Maren Knudsen, som var enke med to små piger. Maren Knudsen var flyttet til Brund i 1915 i et hus, som hendes svoger Thomas Balle byggede til hende. Grunden, som huset var bygget på, var købt af Nicolaj Hansen.

Da centralen blev oprettet med de 8 abonnenter, var der ikke åben hele døgnet, kun fra kl. 7 morgen til kl. 20. Søndag lukkede den kl. 11, så måtte centralbestyreren godt gå i byen. Den 1. april 1923 overtog Jydsk Telefon centralen, og der kom flere abonnenter til, og nu skulle der være vagt på hele tiden. Maren Knudsen passede centralen ved hjælp af datteren, Anne, som var let handicappet. Den anden af døtrene mistede hun ca. 1921.

I 1957 d. 5. november blev centralen overtaget af Kaja Klim, der var centralbestyrer indtil automatiseringen d. 7. november 1970. Anne Knudsen blev boende i huset efter moderens død i 1959, og hun døde ca. 1980.

De første abonnenter var:

- Nr. 1 Lærer Pedersen, Brund.
- ” 2 Jens Larsen, Brund.

Nr. 3 Jeppe Kloster Larsen, Brund Mølle

” 4 Anders Pedersen, Brund.

Næster ejer: Lars Agerholm.

” 5 Peter Hansen, Brund.

” 6 Jens Nesgaard, Østergaard i Brund.

” 7 Chr. Bonde, Kjelstrup.

” 8 Jens Krog, Engbjerggaard i Kjelstrup.

Maren Knudsen og Anne var venlige mennesker, der levede med i befolkningens ve og vel. Det var helt sikkert, de vinkede til os, når vi gik forbi på vej til skole.

Abbonenternes numre blev nærmest aldrig brugt. Man sagde, at man gerne ville snakke med Poul, mølle-

Maren Knudsen

ren, dyrlægen, doktoren, eller hvem det kunne være. Var det en udenbys samtale, blev der sagt: "Tre minutter, ønskes fortsat samtale?" Fortsatte samtalen, kostede det ekstra, vist ti øre for tre minutter. Var det indenbys, kunne der snakkes ubegrænset. Men hvis der så kom en udenbys samtale, brød Maren ind og sagde, at de måtte afbryde samtalen, fordi der var en udenbys, der ville snakke med en af de talende.

Hvis to naboer snakkede en aften, og det blev sengetid, brød Maren ind og sagde, at nu gik hun i seng. Derefter tog hun proppen ud. Så man ildebrand eller en ambulance, kunne man spørge på centralen, hvor det var, eller hvad der var på færde. Maren kunne også bruges som barnepige. Skulle børnene være alene hjemme, ringede vi til Maren og sagde, hvor vi var. Det er klart, der gik noget tabt, da centralen blev automatiseret.

Krigsårene

af Marie Kielsgaard

I krigsårene 1940-45, hvor nærmest alt var rationeret, var opfindsomheden stor. I husholdningsforeningen kunne der lejes en presser, så roesaften kunne presses af sukkerroer. Saften blev kogt og brugt som sødemiddel og til bagværk. Der kunne ligeledes lejes en tromlerive, når der skulle fremstilles kartoffelmel. Kartofflerne blev revet ned i et kar med vand, hvor melet bundfældede sig. Det blev skyllet nogle gange og derefter tørret.

Mølleren kunne være behjælpelig med at lave mel og gryn af korn, men det kunne også laves på den hjemlige kværn. Det var så med fuld kerneindhold (alle skaller var i), men kunne sigtes inden brugen, så det groveste gik fra. Bageeffekten var dog ikke så god, og der kunne tit være strøg i brødet (en klæg stribe).

Kaffebrød og kager blev fremstillet efter mange nye opskrifter. Kaffen, den uundværlige drik, blev lavet af brændt korn (hvede) og blandet med Blå Bånd, Richs eller lignende. Når naboer samledes over en kop kaffe, drøftede man, hvad kaffen og brødet var fremstillet af, siden smagen kunne blive så god.

Sæbe kunne fremstilles af en død gris, der blev kogt i gruekedel med tilsætning af ? Resultatet var store blokke hvid sæbe.

Håndarbejde var noget af det, der var lystbetonet. Piger skulle samle udstyr, og i gemmerne findes stadig sengelinned broderet med hedebo, hardanger, hvidsøm,

monogrammer og huller ikke at forglemme. Hæklede gardiner var der mange af en tid. I min erindring står synet klart af hvide lærredsgardiner med et broderet motiv (venetiansk). De var stivede og strøget og fæstet op i regelmæssige folder. Gardinstangen var en pind med en strimmel stof, og gardinerne blev sat fast med knappe-nåle.

I tiden under krigen, hvor butikkernes hylder blev mere og mere tomme, blomstrede sykurerne. Meget gammelt tøj blev pillet op og syet om. Kurser blev afholdt på skoler og i forsamlingshuse sammen med godt humør og krigskaffe. Jeg husker, at lærer Poulsen, Kjelstrup, satte lange borde op i deres private stuer, så der kunne holdes sykursus.

Megen energi blev lagt for dagen, når der blev cyklet fra Brund til Hillerslev med symaskinen på bagagebæreren. Strikkepindene blev flittigt brugt, og en gammel trøje blev som ny, når den var strikket om.

Uld blev kartet og spundet, men som så meget andet: Øvelse gør mester. Bedste blev meget dygtig til dette håndværk. Hun spandt garn så fint og tyndt og strikkede lækre babystrømper med et fint hulmønster af lammeuld. Også trøjer og arbejdsstrømper til de voksne trylledes frem. Slidstyrken var ikke stor, så der skulle hænges i, hvis der skulle være strømper til alle.

11942 var Taxaerne påmonteret en generator, hvor der blev fyret med brænde. Taxa-vognmand Kresten Jepsen fra Snedsted i færd med at fyre op, medens tvillingbroderen Salmon Jepsen ser til.

Kjelstrup fattiggård - omdøbt til "Stenager"

af Gudrun Karlshøj

Kjelstrup Fattiggård 1912. Bestyrer Thomas Klit Thomsen står ved en radrenser sammen med sønnen Anton. Hans kone Abelone har sønnen Thomas på armen. De knælende er ved at tynde roer ud. Det gjorde man dengang med små håndhakker. Det vides ikke hvem manden er, men ved hans side Jensine, der var pige på fattiggården og Johanne.

Fattiggårde var et sted, hvor mennesker kunne komme, hvis de ikke havde andre steder at bo. De blev kaldt fattiglemmer.

Sådan et sted var der i Kjelstrup fra 1882 til 1914. Det var både enlige og hele familier med børn. Der var en bestyrer, som stod for den daglige ledelse. Kosten var nok ikke meget forskellig fra den, som man kan læse om i det spisereglement, som i 1872 blev vedtaget for Østerild-Hunstrups "forsørgelses- og arbejdsanstalt":

Davre

I pægl kogt afskummet mælk med rugbrød til.

Middagsmad

Søndag. Formad: Kødsuppe med hvidkål eller rødder og kartofler, 1 pot til hver, eller kogt mælk med melboller.

Eftermad: 25 kvint kogt, fersk kød eller kogt flæsk (1 kvint = 5 g).

Mandag. Formad: 3/4 pot byggrynsgrød hvortil 1 pægl afskummet mælk.

Eftermad: 16 kvint stegt flæsk eller kogt fisk eller en spegesild.

Tirsdag. Formad: 1 pot hvid eller grøn søbekål eller lige så meget vælling eller kærnemælkssuppe.

Eftermad: 25 kvint saltet, kogt kød eller flæsk.

Onsdag. Som om mandagen.

Torsdag. Formad: 1 pot tykke, gule ærter.

Eftermad: 16 kvint stegt flæsk eller kogt flæsk.

Fredag. Formad: 3/4 pot byggrynsgrød, hvortil 1 pægl afskummet mælk eller 1 pot grynsuppe.

Lørdag. Formad: 1 pot kogt øl og brød.

Eftermad som om mandagen.

Mellemmad

Fra 15. marts til 15. september:

midt om formiddagen et stykke brød hvortil 2 kvint smør og to kvint ost eller kød. Det samme om eftermiddagen hele året igennem.

Nadver

1 pot byggryns vandgrød hvortil 1 pægl afskummet mælk.

Øl og brød såmeget enhver ønsker til davre og middagsmad, men intet deraf må tages med fra spisestuen.

Hillerslev-Kåstrup kommune købte i 1882 Niels Christensen Hoves ejendom i Kjelstrup og indrettede den som fattiggård ([matr. nr.](#) 10 C).

Ved folketællingen i 1890 var bestyreren den 36-årige Jeppe Larsen. Han var gift og havde fem små børn.

Som hjælp havde de en tjenestepige på 20 år.

Under fattigforsørgelse var 18 personer, heraf 6 børn, en 43-årig og 11 mellem 60 og 88.

Ved folketællingen i 1901 hed bestyreren Kr. Andersen. Han var 26 år og gift, og de havde et plejebarn boende samt en tjenestepige og skolelæreren. Desuden var der 8 fattiglemmer, hvor af én var åndssvag.

I 1906 hed bestyreren Lars Chr. Nielsen Sunesen. Han var 39 år og gift. De havde fem børn og en tjenestepige, og nu var der kun fire på alderdoms-understøttelse eller fattighjælp.

I 1911 var der også bare fire ældre beboere, foruden læreren, en tjenestepige og bestyreren Tommas Klit Tommesen (33 år) og hans kone.

I 1914 skødede kommunen fattiggården til Martin

Chr. Sunesen. Han gik ind på at lade selve fattighuset stå i to år, mod at kommunen til den tid bekostede huset nedbrudt og pladsen ryddet. Noget kunne altså tyde på, at fattighuset måske blev brugt efter 1914. Materialerne fra bygningen blev brugt i Asylet i Hillerslev.

Kjelstrup fattiggård, senere omdøbt til "Stenager"

Martin Sunesen solgte i 1925 til sin bror Knud Larsen Sunesen og hans kone Ella. De drev gården som almindelig landbrug med ca. ti køer og lidt svin. Som ekstra indtægt blev der kørt mælk til mejeriet med 2-3 vogne med to heste for hver vogn, så der var to karle på gården. De måtte op ved fire - halvfemtiden og fodre heste, inden de skulle af sted ved femtiden for at samle mælkejunger rundt på gårdene (mejerierne liciterede mælkeruterne ud til lavest bydende).

På gården var der også en pige, som måtte ud at hjælpe med malkningen. Det foregik med hånden, så der var nok at se til for en landhusmor med så mange fremmede på kost og logi, og tre børn havde familien også.

I 1943 blev gården solgt til A. C. Ringgaard, som også kørte mælk et års tid. Han solgte i 1948 til Harald E. Hvelplund, der tre år senere solgte til Holger Jensen Sø. I den periode blev der solgt jord fra.

Da vi i 1952 besluttede at ville have foden under eget bord, kiggede vi på flere ejendomme på Sjælland, hvor vi begge havde plads. Her var der ikke meget til salg, så vi tog til Thy for at se, om der var noget, men der var kun en enkelt til salg.

Det var Fattiggården, som blev købt for 55.500 kr. Gården havde ført en omtumlet tilværelse i flere år med mange forpagtninger. Det betød, at alt var ribbet fra den, nu hvor bruget skulle stables på benene igen.

Der var kun et kattetrug i stalden - stuehuset var også i forfald, ikke så meget som en hylde at sætte en kop på.

Kakkelovnene duede ikke, så vi måtte i gang med at lave køkken og stue. Den "pæne" stue og gang blev lavet, så der kunne være kyllinger og høns.

Efter nogle år blev "kyllingehus" og gang sat i stand, så det kunne bruges.

Vi fik en ko i bryllupsgave og købte et par stykker mere.

For at skaffe lidt ekstra indtægter blev der kørt mælkerute og gået på lidt daglejerarbejde. I 1954 begyndte vi at bygge gården op. Et stykke svinehus blev bygget til enden af den gamle stald. Det måtte koste 10.000 kr., men kom til at koste 18.000 kr. En tømrer fik f.eks. 4 kr. i timen og mureren ca. det samme.

Der blev efterhånden råd til at bygge ny lade i 1957, og så gik det ellers løs ca. hver tredje år. 1960 blev der bygget kostald til ca. 14 køer, og i 1965 blev der tilkøbt en lille ejendom (Martine Bruns, Kjelstrupvej 19), så der blev brug for en medhjælper.

I 1961 oprettede vi svineavlscenter, og det var med til at give gode indtægter, så der blev bygget videre. Der blev bygget maskinhus, som senere blev lavet om til svin.

Efterhånden blev der jo flere og større maskiner, så der blev bygget et større maskinhus i 1965. I 1962 begyndte vi at bygge nyt stuehus. Det kunne nemt blive for dyrt med det hele, så der gik nogle år, inden vi tog det sidste.

I 1969 blev der bygget et stykke svinehus mere, og året efter blev kostalden lavet om til svin.

I nogle år havde vi tre køer i behold, som gav mælk til eget forbrug samt lidt til mejeriet, men det blev til ene svin til sidst.

Så blev der i 1971 bygget en større lade og en sostald mere ved siden af laden i 1977.

Svinebesætningen voksede, og som det sidste nybyggeri blev der i 1983 bygget en fravænningsstald på den anden side af laden.

Der var alt for lidt jord til alle de bygninger, men der havde ikke været mulighed for at købe mere jord før 1990, da Nicolaj Bojer døde. Mødding og maskinhus lå lige i skellet til hans ejendom, Brundvej 20, så det gav lidt luft, da den blev lagt sammen med Stenager.

I 1993 købte vi Evald Christensens ejendom, Brundvej 25, hvis jord syd for vejen vi havde lejet i en årrække.

De sidste par år er bygningerne blevet renoveret med ristestalde og gyllebeholder, og 1. juli 1995 er gården overdraget til næste generation.

Børns vilkår på landet sidst i 20'erne

af Eva Kirk

Der var børn, der kom ud at tjene allerede i niårsalderen, om ikke for andet så for at der var en mund mindre at mætte.

På den tid var der mange store familier, nogle havde 12-15 børn. Der blev spist kartofler og byggrynsgrød kogt på skummet mælk. Smørhullet må man tænke sig til; i stedet blev der tit strøet sukker på.

Om søndagen fik børnene lidt kød, måske en frikadelle, mere var der ikke råd til.

Når de små piger kom ud at tjene, begyndte de som regel som barnepige langt hjemmefra. Det kunne tit være barskt. Man spiste og boede, hvor man tjente. Skolegangen foregik også i en fremmed skole. Benene var korte og vejen lang. Efter skoletid ventede pligterne ikke bare med at passe børn, men med alt forefaldende arbejde. Det kunne være at si tørv eller om høsten at binde neg.

De større børn hjalp med at pudse messingdør-

håndtag. Det var der mange, der havde på landet på den tid, og rundt om komfuret var der tit en messingstang til pynt, som også skulle pudses. Der blev brugt kridt som pudsecreme.

Om lørdagen skulle bryggersbordet skures. Det var med halmvisk, kalk og soda. Bryggersgulvet var af cement og blev skrubbet. Huset skulle rengøres til hver søndag. Også udendørs skulle der pyntes op, f.eks. kalkes i hønsehuset. Var man ikke stor nok, måtte man stå på en stige, og hvis uheldet var ude, og foden gled, og spanden væltede ned over én, var der ikke tale om at gå hjem inden aften for at skifte tøj.

Det var anderledes dengang, meget anderledes, og mange sidder tilbage med en fornemmelse af, at de gode, gamle dage ikke var så gode endda.

Børnene fra Brund, Kjelstrup fællesskole undervises på Fattiggården i Kjelstrup ved århundredskiftet, indtil der blev bygget 2 nye skoler. Lærer Mads Kirk, senere Hjardemål.

Brund Mølle

af Mads Frost Jensen

Maleri af Den gamle Brund mølle

I en tid, hvor vindmøller skyder op overalt, kunne det måske se ud som om historien er ved at gentage sig.

Vindenergien har fra at være næsten glemt, igen fået en opblomstring. Jeg ved ikke hvor mange møller der i øjeblikket står i Danmark, men i litteraturen kan man læse, at der i tidens løb har været 10.000 møller af en eller anden art. Vandmøller og vindmøller mellem hinanden. Forud for møllerne gik skubbe- og dreje kværne. Fra den nordiske mytologi kender vi kværnen, som Frede Ejegod fik som gave fra en jætte. Det var en hånd kværn, og den fik navnet "grotte", deraf kommer betegnelsen "at grutte", som de fleste af os kender.

I mange af vores danske folkeeventyr optræder møllerne, og adskillige af vores sprogs bevingede ord er hentet fra møllens verden.:

"Den, der kommer først til mølle, får først malet".
"Jo mere man klapper en melsæk, jo mere støver den".
"Det gælder om at have rent mel i posen".
"Ikke mele egen kage".
"Man kan ikke blæse og have mel i munden".
"Guds mølle maler langsomt".

Vi kunne blive ved.

I stedet for har vi besøgt Brund Mølle, som i dag bebos af Else og Harald Hvelplund. Else Hvelplund er datter af Jeppe Kloster, som ejede møllen fra 1907 til sin død i 1970. Jeppe Kloster overtog møllen efter farbroderen Jens Bøjsen, som ifølge et gammelt dokument, fik næringsbevis som møller i Brund den 23. oktober 1879.

Møllegården har ikke altid ligget, hvor den ligger nu. Indtil 1915, da de nuværende bygninger blev opført, lå møllegården lidt sydvest herfor, hvor noget træbevoksning viser stedet. Den oprindelige vindmølle, som hørte til både den gamle og den nye møllegård, er

for længst revet ned, men den lå på et sted mellem de to gårde.

I 1924 blev den revet ned og en ny slags mølle, en klapmølle, blev placeret på taget af den sydligste bygning. Under et stormvejr for en halv snes år siden blæste møllen ned og er ikke siden opført, men man kan stadig se fundamentet på taget af bygningen. Kommer man op på loftet i bygningen finder man imidlertid alle maskinerne fra den tid.

Else Hvelplund er opvokset i Brund Mølle og førte i mange år regnskaberne for møllen og fortæller levende om den gang, da mange mennesker fra egnen havde deres gang enten som medarbejdere eller kunder her.

Møllersvendene havde en særlig status på det tidspunkt. Det var folk, som kom fra andre egne af landet. I Thy kunne man nemlig ikke få den særlige uddannelse, som krævedes for at bestride hvervet som møllersvend.

Møllersvenden i Brund Mølle havde eneværelse og kunne sove længere om morgenen end karlene. Mens kunderne ventede på, at kornet blev malet kunne de opholde sig i folkestuen og få "den lange pipe" stoppet.

Også husmænd fra de sandede jorder i Ballerum var kunder i Brund Mølle. Hos Jeppe Kloster kunne man få kredit til man kunne betale, og det kunne til tider trække længe ud.

Det er ikke mere end 5 til 6 år siden, fortæller Else Hvelplund, at hun modtog et brev fra en kunde, der for 30 år siden havde fået kredit, og som nu ønskede at betale, fordi han havde solgt sin ejendom og derfor havde fået penge. Else Hvelplund besvarede brevet med, at sagen vist nok var forældet.

Jeppe Kloster

Naboen, afdøde Jens Kirk, skriver i sine erindringer om Jeppe Kloster: "Blandt de mange personligheder jeg har mødt indtager mølleren i Brund en høj plads. Hans

baggrund var syv år i den to klassede, men han var altid velorienteret i politiske og Økonomiske sammenhænge, og han havde handelstalent, forstand på næsten alt, og hos ham kunne man roligt søge gode råd.

Han var ikke bange for noget som helst, hvad han viste under besættelsen. Hans minde vil leve længe her på egnen.

"Æ møller" som han hed her i daglig tale, nød stor tillid hos pengeinstitutterne, på grund af hans soliditet og ordholdenhed".

Jens Kirk skriver videre: "Jeg var ikke den eneste skyldner, men nok den største, og jeg kan takke "mølleren" for, at jeg overlevede krisen i trediverne. Jeppe Klosters kommentar var, at så længe jeg ikke er nervøs, behøver du heller ikke at være det".

Selv om der ikke mere males korn i Brund mølle, og selv om der ingen mølle er der mere, så vil historiens vingesus være noget, der stadig høres, når man passerer bakken ved Brund Mølle.

Else Hvelplund ejer stadig en toldkop, hvormed mølleren tog betaling ved at øse 1/18 del af det maledede korn over i egen sæk.

Toldkop

Frands Jeppesen Kloster.

Frands Jeppesen Kloster fødtes i Brund i Hillerslev sogn i Nordthy den 18. februar 1849 som søn af husmand og hjulmand Jep Larsen Kloster og Kirsten Marie Frantsen. Den 23. marts 1885 blev han gift med Ane Kristensen fra Stagstrup i Sydthy.

Hans far, som blev sent gift, ville at alle hans 7 børn skulle lære et erhverv, og det ville han hjælpe dem med.

Frands ville lære at spille, det syntes faderen ikke var en ordentlig beskæftigelse, men Frands' storesøster, der var syerske, og senere blev kone i Brund mølle, betalte så for, at han fik undervisning i at spille på violin og "horn".

Han gik til Thisted og Vester Vandet for at få undervisning.

Da han var udlært spillede han til fester i gårdenes storstuer, og også til "bette fest" for børnene, senere i de nye forsamlingshuse og ved markeder.

Han spillede violin og "horn". Ved bryllupper og begravelser gik eller kørte han foran følget og spillede. I nogle år var han med i Thisted byorkester.

Hans børnebørn husker, at de altid skulle danse, når de besøgte deres bedsteforældre. Da de blev unge mennesker og gik til bal, blev de forhørt om de havde danset moderne i forsamlingshuset, og i så fald strengt irettesat. Han var forbitret over den moderne musik og dans, både fordi den gjorde ham overflødig, men også fordi han ikke regnede den, idet den efter hans mening ikke krævede kunnen og dygtighed, hverken af musikere eller dansere.

Snorrebak før og nu

af Herluf Brandt

Kjelstrup fælled ved Snorrebak plantes til ved fælles hjælp. Fra venstre: Harald Pedersen, Niels Nørgaard og Harald Overgaard

"I nærheden af Kielsgaard i Hillerslev Sogn med lave skrænter ud mod Kjelstrup Enge ligger en bakke, der af egnens folk i daglig tale kaldes Snorrebak".

Sådan indleder Jul. Hvamstrøm en artikel om Snorrebak i Historisk Årbog fra 1946. Efter denne indledning følger en temmelig lang udredning af forskellige teorier om navnets oprindelse. Derefter beskriver han den lokale overlevering:

"Anders Overgaard, Hillerslev, har af de gamle fået den forklaring, at navnet stammer fra den tid, da natmandsfolk og kjeltringer holdt til på bakken. De holdt mest til i Mikkel Skadhauges hus, hvor de åd og drak, kastede kæp og dansede nætterne ud; der var altid halloj, det "snurrede" i bakken.

Af den gamle Jens Frederiksen har Graves i Kielsgaard fået følgende forklaring: Navnet stammer fra den tid, da rakkerne vandrede fra sted til sted. Landsbyens beboere holdt jo ikke meget af at have dem til at ligge i laderne. De kørte så noget halm over i et hul, der var på bakken, som de så skulle ligge i. Men de tiggede og stjal jo alligevel, særlig brugte de mange æg. Der skulle 16 æg til en kjeltringpandekage. Imellem de åd og drak kravlede de op på bakken og dansede, det vil sige, de kunde jo ikke danse, de "snurrede" bare.

At der ved bredderne af de små fjordarme, der nu udgør Kjelstrup Enge, i en længst forsvunden tid har været boplads er uden tvivl. På den ene side af den lille kiel, der strakte sig mod Hillerslev og som senere har afgivet navne til Kielsgaard - Kielshus - Kielstorp - Kielsø og Kielseng, er der for nogle år siden fundet spor af en stor boplads. Om Kielstorp er en aflægger af denne boplads, eller om den egentlige Kielsby har ligget på den modsatte side i nærheden af Snorrebak, er det umuligt at sige noget om. Ligeledes er det vanskeligt at sige, om Snorrebakhusene er en rest af den gamle by eller bakken er bebygget senere.

Når vi nu ved, at natmandsfolk og kjeltringer har holdt til på bakken, så er det jo klart, at beboerne på Snorrebak hovedsagelig har været tater eller andre omløbere og skarnsfolk, men der har også været honette folk imellem, som ikke har haft andre udyder end at de har været fattige og af den grund har været nødt til at søge husly på Snorrebak. I slutningen af forrige århundrede var der kun få huse tilbage.

Om enkelte af disse beboere på Snorrebak har jeg af de gamle hørt en del fortælle.

For noget over 100 år siden boede der på Snorrebak en mand, der på grund af sin sorte lod gik under navnet Sorte Jesper. Han var af taterslægt og blev født ved et havedige ovre i landsbyen. Han kom således til at høre sognet til og boede i Mikkel Skadhauges hus. Da han var en lystig fætter og god til at fortælle historier, har han sikkert været en god vært for omløberne. Han er sikkert den sidste tater, der har boet i sognet. En anden mand, der levede senere og bedre kan huskes, var Lars Rask.

"Den æ hal ædt lisaam Lars Raskes Kaagring".

I stedet for ur havde han en tvebak i lommen med en snor på, og denne tvebak kunde jo ikke altid være hel, det var jo tit nogen spurgte, hvad klokken var. Da han gik rundt og spillede ved dørene, var han ikke alene godt kendt i sognet, men også længere omkring. Han spillede på fiol, og til denne havde han en mægtig lang kasse, der var malet højrød. Når nu nogen spurgte: "Men Lars, hvor har du dog fået den kasse fra?" svarede han nok så flot: "Fra Italien". Foruden at han gik og spillede nytår ind, blev han også brugt som spillemand, når der tærskedes raps. Dette gik således til: Man bredte et sejl ud på marken, hvorpå rapsen blev læsset af og tærsket. På et hjørne at sejlet blev Lars Rask anbragt på en stol og spillede så på fuld kraft, mens plejlerne gik. Af god mad og drikke blev humøret jo tid efter anden godt, og det skete ikke så sjældent, at kusken kørte for nær ind på livet af Lars, så han gik bag over både med fiolen og stolen. Lars Rask og konen An Brusgaard gik sommetider til kirke. En gang, de kom ind på kirkegården, hvor flere var til stede, sakkede An Brusgaard lidt bagud og sagde: Det er endda noget pænt tøj, du har på Lars", hvorpå han vendte sig og svarede: "Ja, men det har Fanden gale også kostet peber". En anden gang, da de var kommet til sæde i kirken, kunde de ikke hitte salmenumrene, men så sagde Lars: "An Nr 444".

Til slut lidt om An Frænste, der endnu levede i min barndom. Hun gik rundt med hvedebrød, imellem hun arbejdede hos byens folk. Hun havde jo flere børn at forsørge, hvoraf den ene, en dreng, var åndssvag. Denne dreng kan jeg ikke huske, men har hørt, at hun for det meste havde ham tøjret ovre på Snorrebak. Han kunde løbe til i tøjret og stritte over ende ligesom fårene, når de blev bange. Om efteråret, når An Frænste var i kartoflerne, bandt hun ham til et hjul, og der måtte han stå, mens hun arbejdede.

Så vidt jeg husker var An Frænste den sidste beboer på Snorrebak. Som lille dreng har jeg en gang været hos hende i et ærinde. Jeg var ikke ret gammel og kan svagt huske, at det var en sommerdag og hun gik udenfor sit hus, men noget klart billede af den gamle kone og huset har jeg ikke i min erindring. Få år efter var An Frænste og hendes lille hus ikke mere, men til minde om Snorebakhusestuen står endnu nogle forkrøblede hyld og bærbuske. Jorden på Snorrebak er stadig fællesjord, der år efter år lejes ud til den højstbydende. Og indtil for få år siden samledes bymændene hvert år ved kyndelmisse hos snefogeden for at hente de penge, der efter deres hartkorn kunde tilkomme dem. Det var ikke mange kroner og øre, det drejede sig om, men "kjørmesavten" var en festaften for bymændene. Der vankede gratis øl og tobak samt kaffe to gange, og der spilledes kort til langt ud på natten.

Da jeg i 1952 kom til Kjelstrup og derved fik andel i Kjelstrup fælled, blev jorderne med de vedvarende græsmarker stadig lejet ud, fortrinsvis til de nærmestliggende lodsejere. Det skete ved mundtlige tilbud "kjørmesavten" hos de to snefogeder i området, der havde pligt til at afholde disse aftener mod en mindre betaling på 20 kr. til dækning af udgifterne.

Pengene, der kom ind ved lejemålet, uddeltes så til beboerne i Kjelstrup efter grundværdien i tdr. hartkorn til deres ejendomme. Eksempelvis holdtes "kjørmesavten" den 1. 2. 1965 hos Jesper Christensen, hvor de indkomne penge blev udbetalt. Det mindste beløb var på 20 øre, det største 34,43 kr. Til den, der ikke var mødt op denne aften, gik snefogeden pligtskyldig hen til for at udbetale hans andel.

Tidens udvikling formindskede behovet for brugen af fælleden i dens gamle form. Den kom mere og mere til at ligne en utiltalende losseplads, og det stod klart for

de fleste, at en ændring måtte til. Mikkel Søndergaard Kielsgaard var vel foregangsmand for ideen til at sælge en større del af grunden og tilplante resten. Der blev diskuteret en del og et tremands udvalg nedsat.

Resultatet blev, at fællesarealet 1970 blev afhændet for 15.000 kr. til tre lodsejere, mod at beboerne i Kjelstrup blev sikret adgang til det ca. 1 ha. store areal på østsiden af bivejen til Hillerslev, hvoraf den sydligste del skulle beplantes. Af afhændelsessummen skulle 3.500 kr. bruges til beplantning og 2.000 kr. til vedligeholdelse. Det resterende beløb, der tilfaldt de tidligere parthavere i fællesjorden, blev fordelt efter de gamle principper.

Udvalget søgte og fik Det danske Hedeselskab til at udarbejde beplantningsplan og et tilskud til beplantningen. Der blev planeret og plantet samme år, og vi glædede os til med tiden at få en lille varieret skov på arealet; men efter et par tørkeår midt i 70'erne og en saltmættet vestenstorm så det ret håbløst ud. Selv de mest robuste énstammede fyrretræer havde taget skade. Til og med var pengene brugt op. Men ved fælles hjælp lykkedes det at redde situationen.

Petrus Overgaards legat, E. M. Dalgas mindelegat og tilskud fra Landbrugsministeriets Vildtforvaltning hjalp på økonomien, og især beboernes ihærdige indsats med plantning, gødskning og vedligeholdelse gjorde, at det lykkedes at få det dejlige område, vi har i dag. Det må bruges af alle beboere i Kjelstrup, og det bliver sikkert kønnerer for hvert år, der går.

I 1981 foreslog Morten Kielsgaard, at vi holdt Sct. Hansaften i fælleden, og siden har denne plet været ramme om blus, pølser og snobrød, kaffe på kanden, sang hygge og leg. Også Engbjerg Møllelaug samles der en gang om året og nyder naturen og omgivelserne.

Kjelstrupbeboere samlet til Sct. Hansbål på Kjelstrup fælled.

To smedjer i Kjelstrup

Niels Nørgaard

Den gamle smedje i Kjelstrup lå ved en landejendom, nu Bellisvej 1- selve smedjen lå på nordsiden af Bellisvej. Jorden blev i nyere tid solgt fra til "Grøngaard" på Engbjergvej 1. Smeden hed dengang Christian Sørensen Bak og hans hustru Anine. Peder Christian Pedersen fra Skovsted var ansat som smedesvend.

Da Chr. Sørensen Bak døde i 1919, drev Anine ejendommen videre med en bestyrer i nogle år. Hun solgte til Ole Jensen, hvis forældre boede hos ham en tid, men de flyttede senere til Tømmerby.

Ole Jensen forældre havde ejet Skinnerup Skråvej 4, og den ejendom solgte de til Anine Sørensen Baks datter Anne Marie (kaldet Rita) og svigersønnen Jens Peter Larsen. Anine boede hos dem til sin død i 1927.

Før Ole Jensen flyttede til Kjelstrup, var han gårdskarl ved den gamle "Købmandsgård" i Årup på Fyn. Dengang hørte der hestestald til en "Købmandsgård". Gårdskarlens arbejde var at tage sig af hestene, når landmændene kom til byen. Ligeledes skulle han spænde for vognen, når folk skulle hjem igen. I øvrigt skulle han ordne alt forefaldende arbejde, der var på en købmandsgård dengang.

Ole Jensen blev senere gift med sin husbestyrerinde Mette Larsen.

De drev ejendommen indtil 1969 eller 1970, hvor de solgte til Niels Chr. Gravesen i "Grøngaard". Jorden blev lagt til "Grøngaard", og Ole og Mette blev boende på ejendommen indtil 1972, da de flyttede til Thisted. Bygningerne til Bellisvej 1 blev senere solgt.

Da den gamle smed døde, den 1. juni 1919, købte Peder Chr. Pedersen smedjen af enken og flyttede den til Kjelstrupvej 21. Alle materialer blev genbrugt dengang. Flytningen foregik med heste og blev udført af Jens Krog Pedersen fra "Engbjerggaard". Flytningen foregik ved, at man først pillede murværket ned, herefter blev der kørt vogne ind under træskelettet, der så blev klodset op på vognene. I 1919 blev Peder Chr. Pedersen gift med Johanne Bunk fra Brund.

Til Kjelstrupvej 21 var der et jordtilliggende på 4 tdr. sæde, som stadig hører til ejendommen. Bygningen var et gammelt hvidt hus med beboelse i den ene ende, og i den anden ende stald til to køer, en grisesti, en lille hestestald og lidt lade.

Der var mange heste på landet dengang, så der var meget arbejde med at sko heste, og det var Peder Chr. Pedersen meget dygtig til. Han var udlært beslagsmed ved hæren, hvor han havde gjort tjeneste i de kongelige stalde.

Landmændene kom selv med hestene, og var der så lidt ventetid, fik de sig en snak. Så når smeden var færdig med den ene hest, kom den næste ind. Det var nok det strengeste smedearbejde dengang, så det var nok ikke så mærkeligt, at han blev slidt op.

Smeden lavede næsten alle redskaber til landbruget dengang, også harver. Kun hesteplovene kom fra fabrik. Ejner Jensen fra Skovsted kom i lære i Kjelstrup smedje som helt ung og var der i mange år.

I 1923 blev det gamle hus fjernet, og der blev bygget nyt stuehus, stald og lade, så nu blev der plads til flere dyr. Smeden var meget interesseret i landbrug. Der blev ikke rørt ved smedjen i den forbindelse.

Der var nogle landmænd fra Brund, der var kunder i Kjelstrup dengang.

Smeden i Brund var københavner, og det var vist ikke lige noget for landmændene. Men så begyndte den unge smed Bojesen i Brund, og så mistede smeden i Kjelstrup jo kunderne fra Brund, som jo var helt naturligt. På den måde blev der ikke ved med at være arbejde til to mænd, så Ejner Jensen fik senere arbejde ved Hillerslev Kalkværk.

Som årene gik, blev det dårligere med smedens helbred, og de sidste år, de boede i Kjelstrup, kunne han ikke arbejde p.g.a. sygdom.

Johanne og Peder Chr. Pedersen solgte ejendommen til Dagny og Hans Jørgen Bedsted den 12. december 1964. De flyttede til Strandvejen i Thisted, men byggede senere hus i Hillerslev.

Peder Chr. Pedersen døde i Hillerslev den 7. september 1966, og hans hustru Johanne døde på "Sølgården" i Hundborg den 7. januar 1974.

Hans Jørgen Bedsted begyndte med at lave lade og hestestald om til værksted. Nu var der jo helt andre opgaver for smeden at løse, mekaniseringen var begyndt i landbruget. Så i 1968 blev der bygget 170 kvadratmeter til værkstedet, og samtidig blev den gamle smedje fjernet. Da Hans Jørgen Bedsted fik forhandling af traktorer og landbrugsmaskiner, blev det igen i 1974 nødvendigt med større bygninger.

Der blev bygget et nyt værksted på 525 kvadratmeter, og da der var god gang i maskinhandlen, blev der igen i 1977 brug for en tilbygning til nye og brugte maskiner på 475 kvadratmeter. I 1986 blev der bygget en udstillingshal på 225 kvadratmeter. Stuehuset er blevet moderniseret og udvidet flere gange siden 1964.

Smedens arbejde var nu meget andet end at være på værksted, da der blev udført meget arbejde ude på ejendommene. Der var arbejde med vand, varme og sanitet, der skulle rejses stålbuer til nye bygninger, sættes inventar i nye svinestalde. Smeden skulle også ud til landmændene, når der skulle handles traktor og andre landbrugsmaskiner. Siden 1964 har 11 lærlinge fået deres uddannelse hos Dagny og Hans Jørgen Bedsted som bygnings- og landbrugssmede.

Karsten Andersen har forpagtet værkstedet fra den 1. januar 1995. Han er udlært hos Hans Jørgen Bedsted og har også arbejdet der som svend. Karsten Andersen bor på Kjelstrupvej 11.

Udstykninger i Kjelstrup

Niels Nørgaard

Thylands Udstykningsforening købte "Overgaard", nu Kielsgårdvej 8, af Lars Jensen Koldkjær og fik skøde den 20. juni 1912. Der blev udstykket fire husmandsbrug på jord fra "Overgaard", nu Brundvej 20, 25 og 27 samt Kjelstrupvej 13.

Brundvej 25 og 27 er bygget efter samme tegning. Brundvej 27 fik Ella og Jens Olsen Jensen, og der blev bygget i 1912.

Brundvej 25 fik Lars Sørensen Jensen, og han fik bygget i 1913. Lars Sørensen Jensen var ikke gift dengang, men blev senere gift med Kirstine Frost. Jens Olsen Jensen og Lars Sørensen Jensen var brødre, og de blev kaldt "københavnerne", fordi de kom fra København, hvor de havde arbejdet. Jens Olsens hustru var københavner.

Brundvej 20 fik Maren og Lars Kristian Pedersen Bunck, og de byggede i 1912. Lars Bunck var selv muremester.

Kjelstrupvej 13 fik Anna og Lars Christian Marius Christensen, og her var byggeåret også 1912. Lars Bunck solgte Brundvej 20 den 16. juni 1917 til Line og Klemmen Christensen Bojer.

Kristian Kloster Bak ejede dengang "Melgaard" nu Kjelstrupvej 14, og til "Melgaard" hørte et langt stykke jord ved Brundvej, [matr. nr. 8](#) i. Det lå lige øst for Klemmen Bojers og Marius Christensens jord og gik helt op til, hvor Kjelstrupvej 13 nu ligger.

Klemmen Bojer købte [matr. nr. 8](#) i af Kloster Bak den 3. juli 1919 og så købte Marius Christensen den del, der lå syd for skellet mellem deres jord fra 1912 af Klemmen Bojer.

Udstykningsforeningen solgte "Overgaard" til Grethe og Thomas Skovsted Thomsen den 17. februar 1913.

Efter Thomas Skovsteds død solgte Grethe Skovsted Overgaard til sønnen Thorvald Skovsted og hans hustru Dagmar den 15. juli 1939. Dagmar og Thorvald Skovsted byggede nye avlsbygninger, først lade og i 1964 stald. De solgte "Overgaard" til Susanne og Torben Karlishøj den 1. januar 1988.

Dagmar og Thorvald Skovsted købte hus på Mågevej i Thisted. Thorvald Skovsted døde den 8. marts 1990.

Dagmar Skovsted solgte huset på Mågevej og flyttede til en beskyttet bolig ved Nors Ældrecenter den 25. maj 1995.

Mine forældre, Marie og Christen Nørgaard købte Brundvej 27 af Ella og Jens Olsen, og vi kom til Kjelstrup den 20. august 1920.

Fra Kjelstrupvej og ned til Brundvej 18 var Brundvej dengang privatvej og kun en markvej. Hvornår kommunen overtog vejen, husker jeg ikke, men der gik en del år, det var dengang, Peter Kirk var sognerådsformand.

På den anden side af vejen overfor Brundvej 27 lå en gammel ejendom på 16 tdr. sæde, [matr. nr. 3](#) f. Den blev bygget i 1881 på jord fra Kjelstrupvej 31 til en søn herfra, nemlig Kristian Nielsen Kjær og hans hustru Karoline Nielsen Kjær. Kjelstrupvej 31 var en stor gård

dengang, og den ejes nu af Betty og Erling Kloster.

Da vi kom til Kjelstrup, boede enken Karoline Kjær sammen med sønnen Christian Kjær og datteren Marie Kjær. Vi børn glædede os til at komme på besøg hos familien Kjær. Jorden til Kjærs ejendom var et langt stykke jord, der gik op til Kjelstrupvej, hvor nu Thisted Kalkværk ligger. Christian Kjær har senere fortalt mig, at i hans barndom udførte hans far markarbejdet med en ko og en stud, og jorden længst væk fra ejendommen lå i lyngdengang.

Kristian Kjærs hus i Kjelstrup

Mikkel Larsen Jensen ejede "Østergaard", nu Kielsgårdvej 14, dengang vi kom til Kjelstrup. Til "Østergaard" hørte 39 tdr. sæde ved Brundvej. Det lå lige vest for Christian Kjærs jord, og vestsiden stødte op til [matr. nr. 8](#) i, der er omtalt tidligere.

Mikkel Larsen har nok ikke altid ejet hele stykket, da jeg ved, der er flere gårde, som har haft jord der. Så det har Mikkel Larsen nok købt og lagt sammen, da han handlede en del med jord. Stykket blev kaldt "Foldagre" og blev vist ikke regnet for ret meget i gammel tid. Mikkel Larsen var en dygtig landmand.

I 1930 solgte Mikkel Larsen de 39 tdr. sæde til hestehandler Christian Smed i Thisted, der samme år solgte jorden videre til 4 ejendomme. Min far Christen Nørgaard købte 10 tdr. sæde den 14. oktober 1930 til Brundvej 27.

Lars Sørensen købte 12 tdr. sæde til Brundvej 25, Marius Christensen 9 tdr. sæde til Kjelstrupvej 13, og Karl Christian Sunesen købte 8 tdr. sæde til Kjelstrupvej 15.

Nikoline og Karl Sunesen boede dengang på en gammel ejendom, der lå på vestenden af [matr. nr. 9](#) g.

I 1931 byggede de en ny ejendom på den nye jord, nu Kjelstrupvej 15, og den gamle ejendom blev senere fjernet. Deres søn Henning Sunesen overtog ejendommen den 1. juli 1965.

Nikoline og Karl Sunesen byggede hus i Hillerslev i 1970, og her boede de sammen

med datteren Ida Sunesen. Nikoline Sunesen døde den 21. oktober 1982 og Karl Sunesen den 1. december 1984. Ida Sunesen flyttede senere til Thisted.

Efter Mikkel Larsens død drev enken Maren Jensen "Østergaard" videre sammen med to sønner, Martin Jensen og Aksel Skaarup Jensen.

Anna og Anders Vestergaard overtog "Østergaard" den 1. juni 1943. Anna var datter af Maren og Mikkel Larsen Jensen. Maren Jensen blev boende på "Østergaard" til sin død.

Martin Jensen købte Kielsgårdvej 11, og Aksel Jensen købte Kjelstrupvej 25 begge i Kjelstrup i 1949. Anna Bak var husbestyrerinde hos Martin Jensen, indtil han kom på Sennels plejehjem, hvor han døde d. 12. september 1990. Aksel Jensen boede alene på Kjelstrupvej 25, indtil han også kom på Sennels plejehjem, hvor han døde den 30. december 1993.

Anders Vestergaard gik meget op i kvægavl indenfor SDM. Besætningen fik mange præmier på dyrskue og ungskue og han solgte tyre til kvægavlsforeninger. Sønnen Henry Vestergaard overtog "Østergaard" den 1. september 1978, og Anna og Anders Vestergaard blev på "Østergaard" sammen med sønnen. Anders Vestergaard døde den 29. august 1983 og Anna Vestergaard den 12. december 1990. Henry Vestergaard ejer nu også Kjelstrupvej 25.

I Anders Vestergaards tid på "Østergaard" var der mange kvægbesætninger i Kjelstrup, nu er der kun én tilbage, en Jersey-besætning på "Grøngaard", Engbjergvej 1.

Dengang Niels Christian Gravesens forældre, Anna og Lars Munk Gravesen, ejede "Grøngaard", var der en RDM besætning, og de leverede det, der dengang blev kaldt børnemælk. Mælken blev tappet på flasker hjemme på gården og leveret til mejerier Sigurd Sørensen, dengang Pasteur i Østergade i Thisted, nu Mejerigården. Besætningen var under dyrlægekontrol.

Lilly og Niels Christian Gravesen overtog "Grøngaard" den 1. juli 1955, og Anna og Lars Munk Gravesen flyttede til Ballerumvej 116 i Brund. Anna Gravesen døde den 26. februar 1976 og Lars Munk Gravesen døde den 7. juli 1976.

Niels Chr. Gravesen gik meget op i kvægavl, og han skiftede over til Jersey. Han fik en fin besætning, som gennem årene har fået mange præmier på dyrskue og ungskue. Der er sket forandringer med bygningerne flere gange, blandt andet blev der bygget nyt stuehus. Sønnen Bjarne Gravesen overtog "Grøngaard" den 1. juli 1994. Lilly og Niels Chr. Gravesen flyttede til Kronborgvej 87 i Thisted. Niels Chr. Gravesen døde pludselig den 5. februar 1995, og Lilly Gravesen bor stadig på Kronborgvej 87.

Jeg var hjemme hos mine forældre nogle år, inden jeg overtog ejendommen Brundvej 27 den 1. november 1950. Jeg var ikke gift dengang. Mine forældre Marie og Christen Nørgaard flyttede til Sundby Thy i nærheden af min søster og svoger Anna og Lars Poulsen. Min far døde den 17. november 1952, og min mor flyttede senere ind på "Vestergaarden" i Sundby, hvor hun døde

den 24. november 1962.

Jeg blev gift den 28. september 1957 med Marie Hove, der var hjemmesygeplejerske for Hillerslev - Kåstrup og Sennels kommuner. Hun var datter af Kristiane og Niels Faartoft Hove fra Vang. Efter hendes fars pludselige død den 6. april 1954 flyttede Kristiane Hove ind på Hillerslev alderdomshjem, hvor Marie havde en lejlighed dengang. Kristiane Hove døde den 1. juli 1962.

På den anden side af vejen, overfor Brundvej 27, lå en gammel ejendom. Der boede familien Kjær, som jeg har fortalt om tidligere.

I efteråret 1968 kom Christian Kjær på sygehuset, og fra sygehuset kom han til Hillerslev Alderdomshjem sammen med søsteren Marie Kjær. De var begge glade for at være på Hillerslev Alderdomshjem. Vi købte ejendommen af Christian Kjær den 9. december 1968. Christian Kjær døde den 17. februar 1969 og Marie Kjær den 10. april 1969.

Der skete forandringer med bygningerne igennem årene, sidst i 1980 da vi byggede nyt maskinhus, samtidig blev bygningerne fra Kjærs ejendom fjernet. Vores søn Christian Hove Nørgaard blev færdig som agronom fra Landbohøjskolen i 1985 og blev samme år ansat som Planteavlskonsulent af Mors, Thy og Hanherreds Husmandsforeninger.

Christian overtog ejendommen den 18. januar 1990, og vi flyttede til Platanvej 55 i Thisted den 24. marts 1990. Da var Marie alvorligt syg, og hun døde den 15. juni 1990. Jeg bor stadig på Platanvej 55.

Lars Sørensen Jensen fik jord fra udstykningsforeningen i 1912, nu Brundvej 25, og han fik bygget i 1913. Senere blev han gift med Kirstine Frost, og de boede på ejendommen hele deres liv, indtil Lars Sørensen døde efter længere tids sygdom den 8. november 1950. Enken Kirstine Sørensen drev ejendommen videre med bestyrer, og den sidste bestyrer var Evald Christensen. Kirstine Sørensen døde pludselig den 27. juli 1966.

Der var tre døtre i ægteskabet, og de solgte ejendommen til Evald Christensen den 13. september 1966. Evald Christensen boede alene på ejendommen, indtil han solgte til Poul Karshøj, "Stenager", Brundvej 18 i Kjelstrup den 28. august 1993. Evald Christensen flyttede til Solbakkevej 37 i Thisted.

Nikolaj Bojer kom hjem til sine forældre, nogle år inden hans mor Line Bojer døde den 28. maj 1926. Efter Line Bojers død kom datteren Maren Kirstine Bojer hjem. Nikolaj Bojer overtog ejendommen "Overgaardsminde", nu Brundvej 20 i Kjelstrup, efter Klemmen Bojer den 16. juni 1937. Klemmen Bojer blev boende på ejendommen sammen med Nikolaj og Kirstine til sin død den 28. januar 1958.

Peder Bojer, broder til Nikolaj og Kirstine, var handelsmand og boede også flere gange gennem årene på Brundvej 20.

Efter en hjerneblødning kom han på "Højtoftencentret" i Thisted, hvor han døde den 21. maj 1979.

De sidste år Nikolaj Bojer drev ejendommen var

med planteavl, og Niels Chr. Gravesen fra "Grøngaard" udførte markarbejdet. Da Nikolaj Bojer blev indlagt på Thisted Sygehus, kom Maren Kirstine Bojer på "Højtoftecentret" i Thisted den 3. marts 1986.

Efter sit sygehusophold kom Nikolaj Bojer også på "Højtoftecentret" den 21. marts 1986.

Arnold Bojer fra Beersted, søn af Maren Kirstine Bojer, drev ejendommen videre med planteavl for Nikolaj Bojer. Stald og lade nedbrændte den 23. oktober 1989.

Maren Kirstine Bojer døde den 9. juli 1989 og Nikolaj Bojer den 28. marts 1990.

Det blev Arnold Bojer fra Beersted, der kom til at sælge ejendommen for familien til Poul Karlshøj, "Stenager", Brundvej 18 i Kjelstrup den 20. juni 1990.

Anna Marie og Lars Christian Marius Christensen solgte Kjelstrupvej 13 til Anna og sønnen Christian Vestergaard Christensen den 20. april 1955. Anne Marie og Marius Christensen flyttede nu til Kielsgårdvej 12. Anna Marie Christensen døde den 7. juli 1961. Marius Christensen levede alene nogle år, men flyttede senere ind på Ældrecentret Stenhøj i Vesløs, hvor han døde den 11. april 1976. Der er sket forandringer med bygningerne flere gange igennem årene, mens Anna og Chr. Vestergaard har ejet Kjelstrupvej 13. De solgte ejendommen til sønnen Erik Vestergaard Christensen den 1. juli 1995, men bor stadig på ejendommen.

På vestenden af jorden til Kjelstrupvej 11, [matr. nr. 9 e](#), lå en gammel ejendom og der boede Peder Christian Andersen.

Han solgte til Christian Peder Andersen den 8. januar 1884. Denne solgte igen til Nikoline og Jens Bjerg den 15. september 1924.

Jens Bjerg døde den 14. juni 1930, og der var fire børn i ægteskabet, en datter og tre sønner. Sønerne var ikke voksne dengang, så de blev på ejendommen indtil den 10. september 1940. Da solgte Nikoline Bjerg ejendommen til Nelly og murersvend Ingvar Christensen fra Thisted. Nelly var datter af Anna og Marius Christensen fra Kjelstrupvej 13. Nikoline Bjerg flyttede senere ind på Hillerslev Alderdomshjem. Hun døde den 27. maj 1989.

Nelly og Ingvar Christensen byggede en ny ejendom, nu Kjelstrupvej 11, og de gamle bygninger blev fjernet.

Nelly og Ingvar Christensen solgte ejendommen den 25. november 1947 til Johanne og tømrermester Poul Jensen Vrist. Johanne og Poul Vrist solgte ejendommen til Dorthea og Peter Bonnerup den 2. juli 1960.

Dorthea og Peter Bonnerup solgte til Ebba og Svend Andersen den 1. oktober 1984, men blev boende på Kjelstrupvej 9. De solgte Kjelstrupvej 11 til sønnen smedemester Karsten Andersen den 1. juli 1986. Karsten Andersen har forpagtet Kjelstrup Smede- og Maskinforretning fra den 1. januar 1995, men bor stadig på Kjelstrupvej 11.

Elever fra Kjelstrup aftenskole opfører dillettant. Fra venstre: Ejnar Kloster Kristian Østergaard, Erik Dalgaard, Dagmar Overgaard, Laurids Pedersen, Anders Kielsgaard, Kamma Krog, Anker Skaarup og Thea Madsbøl.

Smede i Brund

Dorthe Gravesen

Brund Smedje

Brund gamle smedje lå lige syd for den gamle vej til Kjelstrup og op imod Thisted-Hillerslev vejen. Den nye smedje lå således lige nord for den gamle. Jorden, hvor den gamle smedje lå, er udstykket fra "Munkholm". I 1902 købte Søren Nielsen af Vester Vandet matr. 16 b m. bygn. (læst 15-12-1902) af murer Christian Nielsen Larsen, Brund.

Chr. Nielsen Larsen boede da selv på [matr. no. 16 a, 8 g](#) i en ejendom, der lå vest for Jens Frandsen Kloster, der boede Ballerumvej 122.

Af købekontrakten til Søren Nielsen fremgår, at der medfulgte bl. a. blæsebælg samt en del smedetøj. Heraf kan udledes, at der har været en smed før.

Det fremgår da også heraf, at Chr. Nielsen Larsen, murer, har overtaget smedjen efter smed Anders Chr. Bak, da der i kontrakten transporteres en obligation fra denne til Søren Nielsen. Søren Nielsen overtog smedjen for 2000 kr.

Af skødet ses, at der lå en parcel 9 h på linie med den gamle smedje og har sidst tilhørt Else Kloster Larsen, enke efter Chr. Nielsen Larsen. De to parceller 16 b og 9 h er blevet lagt sammen og samme år solgt til Jørgen Larsen, Brund. Det skete 8-2-1932. Stedet er det, Kr. Overgaard, Ballerumvej 116 har nu.

Søren Nielsen døde på det tidspunkt, og det kan antages, at enke Line Nielsen måtte blive boende i beboelsen resten af sin tid, hvilket hun da også gør.

Line var en del år yngre end sin mand og døde i begyndelsen af 1940'erne. Der var ingen børn i ægteskabet Hun gik over til smed Bojesen og fik sin middagsmad hver dag. Når der blev slagtet i nabolaget, tilgik der hende lidt suleflæsk. Et socialt islæt, der ikke var ualmindelig, på den tid.

Derefter forfaldt bygningerne, og de blev slettet. Ejendommen 9 h efter enke Else Kloster Larsen var også nedlagt på den tid.

Smed Søren Nielsen sad på sine gamle dage og smedede træskobeslag. Der fandtes to slags. Den ene var et stykke fladjern på kant, som dannede en ring med træ inden i (ca. 1 cm høj). Den anden slags kaldtes "siksak" beslag og var lavet af et tyndt, smalt stykke

fladjern, som lå på fladen. Disse blev der boret huller i til søm.

Beboelsen, der var i den sydlige ende af bygningen, var uhyre enkel. Man kom ind i en lille smal gang i syd-vest hjørnet af huset. Herfra gik man lige ind i stuen, det eneste rum, der var. I stuens sydside stod sengen. Mod øst var der to vinduer, en fast bænk og bord. Mod nord var der et åbent ildsted, som antagelig havde fælles skorsten med smedjen, der lå på den anden side af væggen - altså i den nordlige ende af huset. Det erindres, at der var en dør ind til smedjen i den vestlige del af stuen, og at der var indgang til et lille fadbur i den østlige side, som dannede hak ind i smedjen.

I 1924 købte smed Niels Nordentoft Bak jorden til den nuværende smedje af landmand Jens Kaarfast Larsen, Brundvej 1. Skødet læst 5-2-1924.

Niels Nordentoft Bak byggede det første af smedjen, en længe der lå nord-syd. Denne del er siden nedrevet. Allerede i 1925 solgte N. Nordentoft Bak til Laurits Johannes Kirk (søn af Peder Kirk, Kjelstrup). Skødet er læst 8 juli 1925.

J. Kirk var på det tidspunkt ganske ung. To og et halvt år senere solgte J. Kirk til smed Peder Thomsen Pedersen. Skødet er læst 13 dec. 1927. Peder Thomsen Pedersen, der blev gift med Ritta Balle, datter af Søren Balle, Lerpøtter, byggede det nuværende stuehus i 1927. Murer Anders Jensen stod for byggeriet.

Smed Bojesen

Efter knap 5 år gik smedjen på tvangsauktion med fogedudlæggelsesskødet til Jens Bojesen Jensen, læst 27. sept. 1933. Oplysningerne om den følgende tid stammer hovedsageligt fra Dagny Bojesen og senere Henry Hansen.

Jens Bojesen Jensen stod i lære ved Peter Thomsen i Brund Smedje i 4 år. Derefter var han smedsvend hos Gustav Jensen i Hillerslev. Den 13. april 1933 købte J. Bojesen Jensen Brund Smedje på tvangsauktion efter P. Thomsen for 11.000 kr.

Der var 5 landmænd, der havde kautioneret for P. Thomsen. Det var Peter Kirk, Søren Overgaard, Jeppe Gravesen, Per Hundahl Gravesen og Søren Balle (Peter Thomsens svigerfar), alle fra Brund. Ved købet skulle Rita og Peter Thomsen blive boende i stuehuset.

Bojesen havde et værelse der og spiste hos broderen murer Anders Jensen, der boede lige vest for smedjen.

Peter Thomsen arbejdede ved Bojesen en tid, men det brød kunderne sig ikke om. De lod Bojesen forstå, at han måtte rejse, ellers kom de der ikke længere. Han havde et ustyrligt temperament og var ikke nogen god forretningsmand. Året efter, d. 16-12-1934, blev J. Bojesen gift med Dagny Jensine Nielsen f. d. 24-5-1914 i Gimsing v. Struer. Dagny Nielsen kom som ganske ung til Thy og fik plads hos Thyra og Per H.

Gravesen, Brund i halvandet år. Derefter i huset hos Grethe og Kr. Frandsen, "Munkholm", i halvandet år. Efter at have tjent et halvt år på Thisted Sygehus blev hun gift med Bojesen.

Jens Bojesen Jensen blev født d. 18-2-1911 på en ejendom, der lå nord for Brund Mølle, er nu nedrevet.

Den tilhørte faderen Jens Frederik Jensen, Brund. Han var møllersvend i Brund Mølle. Moderen var Ane Marie f. Frandsen her i Brund. I ægteskabet hos Dagny og J. Bojesen er døtrene: Betty f. d. 18-11-1936, Bodil f. d. 17-11-1939 og sønnerne: Jens Frederik Jensen f. d. 108-1942 og Anders f. d. 18-1-1948.

I det første halvandet år efter giftermålet havde Bojesen ikke andre end sin kone som svend. Derefter fik han Svend Munkholm, Hillerslev, som sin første lærling. Af lærlinge har Bojesen derudover haft følgende: Aksel Kielsgaard, Thisted - Karl Brogaard, Klitmøller - Carl Pedersen, Havreland - Jens Jensen, Brund - Ernst V. Mathiasen, Sydslesvig - Bertel Jensen, Brund - Jørn Sunesen, Brund - Kaj Klitgaard Andersen, Kjelstrup - Henry Hansen, Brund.

I mange år boede og spiste lærlingene hos smeden og hans kone. Det var almindeligt i håndværksfagene den gang.

Der var ikke telefon hos smeden først i 30erne, men det havde broderen murer Anders Jensen. Når der var telefonbesked til Bojesen, kunne hans kone Marie stå i døren og råbe over vejen til Bojesen herom.

Før bilens tid skulle Dagny flere gange i ugen cykle til Thisted Jernhandel og hente reservedele og lignende hjem.

Når bønderne med deres hestevogne kom kørende til smedjen og skulle have skoet, blev der spændt fra, og i ventetiden blev der skænket kaffe op inde ved Dagny. Det kunne blive til en hel del kopper i løbet af dagen. Det tog en vis tid at få skoet, måske skulle der også laves andre ting. Mange gange skulle man omkring Brund Mølle inden hjemturen. En sådan tur kunne godt vare flere timer, så kaffen var ikke at forsage.

Da Bojesens flyttede ind i stuehuset, der var bygget i 1927, var væggene dels kalkede og dels stod de med de rå cementpudsede vægge endnu. Dagny så meget hen til at få malet og tapetseret, og de blev enige om at spare op til det henad vejen. Opsparingen blev lagt under hyldepapiret i kommodeskuffen.

En dag længe efter kom maler Munkholm forbi, og Bojesen besluttede at lade ham komme at male og tapetsere. Han fik sin betaling, og så var den i orden. År og dag gik, før man skulle i skuffen og se efter noget, og til syne kom nu pengesedlerne, der beløb sig til 300 kr., noget af en slump penge dengang og alt havde været glemt om dem. Billedet er typisk for den tid.

Telefon hos smeden kom omkring 1936. Fik WC i 1938. Først senere efter krigen kom der brusebad.

Bojesen handlede også med cykler og lavede reparationer. Dagny havde også her sit arbejde med at sætte eger i cykelhjul. Cyklen stod lavt i anseelse, da knallerten og bilen blev almindelige. En kort periode var der benzintank der. Den store Ferm

vaskemaskine, der kom frem i 1950erne, blev lejet ud til husstandene - bragt og hentet. Kosangas solgtes også derfra, det stod Dagny for. Alsidigheden for sådan en landsbysmedje har altid været nødvendig og nyttig.

Et islæt, der måske har været mere upåagtet, var, når skolebørnene gik hjem fra skole her i Brund, så skulle de lige ind i smedjen og se, hvad der blev lavet, og så endte de gerne henne i skrammeldyngen, hvor allehånde dele lå til alt muligt. Nu blev der rodet i dyngen, ting taget op i hånden for både at undres over og spekulere på, hvad mon det havde hørt til. Så blev der spurgt og givet svar. Måske kunne der tinges om et eller andet at tage med hjem. Her sætter kun fantasien grænser. Lige pludselig råbte Bojesen ud i smedjen: "Så er det hjem børn, de begynder at ængstes for jer der-hjemme", og, væk var de. Et udsagn, der er fortalt af børn fra den tid. Billedet er uvurderligt og kan næppe sammenlignes med noget i dag.

Værksteder, som børn kan komme forbi, eksisterer stort set ikke i dag, så de kan beskues og benyttes af børn.

Smedjen har i Dagnys og Bojesens tid været et søgt sted for folk og fæ. Bojesen bidrog i høj grad hertil med sin stilfærdige, men meget originale form for humor, - var kendt viden om for denne. Man ville gerne opsøge den der. Han kunne altid komme om ved at få sagt sin mening om tingene, præcist det han ville uden at fornærme folk.

Mange af hans udsagn befordres endnu af hans efterfølger. Bojesen døde d. 7-12-1989. Hans kone Dagny bor der endnu i 1996 og tager ofte telefonen, når mandskabet er ude eller taget hjem efter fyraften.

Hesteskoningen

Når der skulle smedes sko, skulle Bojesens kone Dagny med fra morgenstunden af den første tid. Der skulle altid smedes 4 par sko inden morgenkaffen kl. 7. Først blev jernet klippet af i bestemte størrelser. Så kom jernet i den opvarmede esse. Der blev smedet en hage i hver ende og en lille flade på midten, der skulle bøjes om til støtte for hestens hov foran. En tur i essen og så blev der lavet en rille i midten til sømhullerne. Den blev lavet med en bestemt mejsel, kom atter i essen, og nu blev den formet over ambolten til sko, og nu trådte Dagny til med forhammeren og Bojesen svingede håndhammeren. På skift blev der slået på jernet, og når hammerslagene skulle indstilles, spillede Bojesen på ambolten. Her erindres en kendt klang på ambolten. Sømhullerne blev lavet med en hammerlignende genstand, der var spids i den ene ende. Om vinteren skulle der laves sømhuller til skærpesøm, der skulle under hestens sko, når vejen var isglat. En sko var gerne i essen 3-4 gange under forarbejdningen.

Som regel gik formiddagen med skoning. Der kunne skos 4-6 heste om dagen. I krigsårene 1940-45 var der ekstra med skoning. Da gik der en del heste for vogne, der skulle transportere byggematerialer til fæstningsværker i Hanstholm. Det hørte med til oplæringen i smedefaget, at man kunne lave sko og beslag

til døre og hængsler m.v. I en del år blev der ikke smedet sko, da blev de købt færdige med sømhuller i. Men senere måtte man igen i gang med at lave sko. Det var, da ponyerne kom frem, især som ridedyr. Der var kun visse størrelser i de færdiglavede hestesko.

I begyndelsen af 1960'erne var det efterhånden kun mælkekuskene Aksel Sunesen, Peter Bøjer og nogle få andre, der skulle have skoet. I kontrabogen kan ses, at Kr. Blak i 1963 havde fået skoet en hest med 4 sko, og det havde kostet 34 kr.

Fra hestevognenes tid skulle smeden også lave vognhjul i stand. Om sommeren blev ringene ofte for store, når træet havde givet sig, blevet for tørt (gisten) så skulle ringen tages af og måles op. Det skulle være nøjagtigt. Man slog en kridtstreg på vognhjulets træ og på et lille hjul med håndtag, som man kørte rundt om vognhjulet, talte det lille hjuls omgange, til man mødte stregen og mærkede det op på det lille hjul. Derefter gjorde man det samme på vognringens indvendige side. Der skulle ofte tages 1-2 cm. af ringen, før den igen blev svejset sammen. Hele ringen skulle nu varmes op i essen og lægges på hjulet, medens den var varm. Hjulet havde et rundt fast underlag, så det ikke kunne vippe. Og medens Bojesen hamrede ringen ned, holdt Dagny ringen nede i den anden side med en tang. Om sommeren hjalp Dagny også til, når der skulle nittes nye knive i selvbinderknivene. Ligeledes trak hun slibestenen, når knivene skulle slibes.

Smed Boksen i Smedien i Brund

I smedjen lavede man næsten alt selv, f.eks. legner til tøjr, harvetænder, kramper, hængsler og dørbeslag. Bojesen lavede i sin tid dørbeslag til Hillerslev kapel. Kobler lavede man ring og kroge til, men lænkerne hertil købte man. Koblerne blev brugt til at holde vognstjærten op til hestens seletøj. Beslag til hamler (trækketøj) var også smedearbejde. For 50-60 år siden skulle smeden selv lave alt, hvad der bestod af jern.

han var næsten en kunstner. Smedearbejdet har ændret sig meget. Her i 1996 mener Henry ikke at han har haft essen tændt mere end en gang om året.

Centralvarme

Under krigen fik Bojesen som den første i Brund installeret centralvarme. Det var et centralkomfur, der stod i køkkenet. Til dette kunne der fyres med træ, tørv, kul og koks. Først i slutningen af 1950'erne kom de første oliefyre frem. Der kom først for alvor gang i centralvarmen langt op i 1960'erne og fortsatte ind i 1970'erne, før alle havde centralvarme.

I en periode lavede smeden næsten ikke andet. Henry har opgivet, at i en almindelig beboelse med 6 stk. radiatorer, oliefyre, pumpe, rør og tank i 1968 kostede 4200 kr. med oms, og i 1996 ville samme anlæg koste 35000 kr. + moms (25 %).

En radiator kostede fra 50-100 kr. omkring 1963.

Lærling

Da Henry kom i lære 1. nov. 1963, fik han 36 kr. om ugen for 48 timer. I dag arbejdes der 37 timer om ugen, og en lærling i dag får godt og vel det samme i timen, som Henry fik om ugen.

Tidsrummet her giver 30 års interval. Timelønnen som smedesvend i 1968 var 8 kr. i timen, og i dag (1996) er den 108 kr. i timen.

Da Henry var på teknisk skole, betalte Bojesen skolepenge, men han fik ingen løn. Begge dele får de i dag. Går man 20 år længere tilbage - fra 1947-1951 - var arbejdstiden også 48 timer i ugen, men lærlingelønnen var 1. år = 12 kr. om ugen og 4. år = 28 kr.

Svendelønnen var på det tidspunkt mellem 110 og 125 kr. om ugen. I læretiden gik man på teknisk skole om aftenen fra kl. 18-20 fem aftener om ugen i vinterhalvåret.

Redskaber

I 1930-40'erne kom roerasperne frem. Raspebommen fik man hjem og lavede så selv resten. Ajlnefælderen lavede man også. Det var i krigsårene og derefter. Nedefælderen fik sin renaissance, fordi der var knaphed på kunstgødning i de tider, så skulle ajlen udnyttes bedre.

Efter krigen begyndte smeden også at lave gummivogne. Han lavede selv understellet, men købte nav og fælge. Gummivognen afløste den stive vogn, og det var en stor landvinding for både heste og bønder. Den var lettere at trække, og det var en større nydelse at bruge den i marken og på landevejen. Den var uhyre populær, og den holdt sig et godt stykke ind i traktorerens tidsalder.

I tidens løb har der været solgt mange slags landbrugsredskaber. Det være sig plove, harver, tromler, enkelt radrenser, dobbelt radrenser til kartofler og roer - Avance til såning af disse. Kornsåmaskiner, høvendere, ajletønder, slåmaskiner, selvbindere, kværne, vandpumper og senere foderblandere. Alt i håndredskaber: hakkejern, skovle, Lysbro forke i 2, 4 og 5 grene, river og trillebør. Ofte blev der taget maskiner i bytte, og så var der andre, der kunne udnytte

dem, når der kom mere udviklede maskiner frem i handelen. Den gang, 1930-60'erne, kunne man lettere være med udviklingen, end man kan i dag.

Brøndgravning

Der var ofte en del brøndgravning, vand skulle folk have. Det var ofte om sommeren, når brøndene kunne gå tørre for vand. Bojesen måtte da på cyklen rundt, og der kunne gå en del tid med at køre f. eks. fra Skinnerup til Kjelstrup og se til disse brønde. De skulle ofte graves lidt dybere for at komme ned til vandstanden.

I 20'erne og 30'erne var det almindeligt med brønde, hvor man hejste vandet op med reb og julle. I de første år var det ofte om aftenen, Bojesen cyklede rundt til de tørrede brønde. En sådan aften kunne han tjene 5 kr. på en brønd, og det var ret godt. Det svarede til en hel dagløn.

Brøndenes dybde varierede en hel del, men i Brund var de kun omkring 20 alen dybe. Den eneste brønd, Bojesen ikke brød sig om at komme ned i, var Harald Overgaards brønd. Det var ikke så meget på grund af dens dybde, men den var så skrånende, at man ikke kunne se op. Siderne var af grus, der sad løse og raslede ned ved den mindste bevægelse med linen. Brønden var lavet i en grusbank. Til sidst nægtede smeden at gå ned i den, og så blev der installeret byvand der.

I den laveste del af Brund er der næsten ingen brønde, der er der kun en 6-7 meter til vand, så der borede man kun et rør ned. Her i området er undergrunden kridt, så man var fri for at stive og skærme siderne af med cementrør selv fra gammel tid, da vandet blev hejst op. Da de første elektriske vandpumper kom frem sidst i 30'erne, skulle man af og til ned i brønden og skifte stemmel eller pakning ud eller sænke pumpen længere ned til vandspejlet. Man skulle kende den enkelte brønd meget godt, hvis man ikke først hejste en spand med et stearinlys ned for at se, om der var ilt nok dernede, ellers kunne det være yderst farligt at gå ned i den.

Der var også brønde i en dybde helt ned til 90 alen (1 alen = 63 cm). Den mest specielle brønd var nok Jens Rahbeks "Aldershvile". I bunden af den var der et område så stort, så man næsten kunne vende med en vogn. Der var ikke megen vanddybde i den, men der løb en vandåre igennem, næsten stor som en å, så vand var der rigeligt af.

Når der skulle graves en ny brønd, var det brøndgravere, der tog sig af det. I dag graver man ikke mere, men borer efter vand. Der skal ikke større åbning til, end der kan gå en pumpestang inden i det rør, der sættes ned. Af brøndborere her på egnen er den mest brugte nok Hornstrup i Bedsted (det er 3. ell. 4. generation).

Brøndboringen blev et helt specielt håndværk. Ofte lå brønden inde i ejendommen. Henry Hansen har fortalt, at de mest udprægede steder, han havde set, var i en svinebøvl, en kobås eller i hestestalden. Brønden måtte være der, hvor vandet kunne findes, og måske var et nybyggeri skyld i, at brønden derved kom ind i bygningen.

Ved de brønde med den helt oprindelige form blev vandet hejst op med spande. Ofte med 2 spande, hvor den ene gik ned og den anden op, det var med bom og håndsving. Der var kasse eller hus over de åbne brønde for sikkerhed og for, hvad der kunne hvirvle med vinden. Den velkendte støbejernspumpe i gården var afløser for den åbne brønd.

I dag ville miljøfolk spærre øjnene op. Men plantegifte var det dog svært at få øje på dengang. Enkelte steder kom man til at trække vand op ved kraft fra vindmøllerne, der stod på gårde og ejendomme. Man havde en vandbeholder at pumpe op i og tappede så herfra.

På Oddershede Mark, ved udstykningen derfra, var der 7 landmænd, der var fælles om vandværk fra 1931 til 1952. Så gik de over til eget vandværk.

De første mange år, Henry var ved Bojesen, var de i brønde 2-3 gange i ugen. Men det sker dog stadig en enkelt gang her i 1996. Reb og stol findes endnu i smedjen. Smedesvend Peter Jensen tør stadig gå ned i en brønd. I år er det sket ved Kr. Kanstrup og Svend Oddershede i Kaastrup.

Af dette kan aflæses, at byvand efterhånden er indlagt de allerfleste steder. Byvandet kom til Brund i midten af 1970'erne, men tilslutningen til byvandet er sket gradvis. Tidligere var der brønd ved hver ejendom og beboelse. Kapitlet om brønde til vandforsyningen, der er et af de basale behov for dyr og mennesker til hver en tid, er nu gået over i historien, og folk med erfaring på området bliver der færre af. Har man ikke erfaring nok, bliver man utryk ved at gå ned i en brønd. Efter århundreders brug af disse, er kilden i dag de kommunale vandværker.

Henry Hansen

Smed Henry Hansen er født d. 25-9-1946 på adressen Brundvej 12 ved Anna og, Carl Hansen.

Henry Hansen overtog ejendommen efter dem. Henry Hansen kom i lære ved smed Bojesen d. 1-11-1963 og blev udlært som vogn- og beslagsmed, den betegnelse har faget haft hele tiden. Bortset fra et enkelt år som smed ved Hillerslev Kalkværk, har han været svend ved Bojesen, indtil han overtog forretningen d. 1. marts 1978 efter Jens Bojesen.

Henry havde ikke andre til hjælp end Bojesen som sidemand det første halvandet år. Timelønnen var da 40 kr. for arbejde ud af smedjen. Ud over fortsat reparation vedrørende landbruget er det hovedsageligt i dag VVS installationer, eksempelvis i parcelhuse og fabriksbygninger. Det vil sige sanitet og centralvarmeanlæg, og senest her i 1990 er gasanlæg kommet til.

I dag er det minimalt, hvad der går af landbrugsmaskiner, og disse køber man ofte hos større forhandlere. Mindre redskaber skaffes stadig. Til eksempel laver Brund Smedje også jernkonstruktioner til Hillerslev Beholderfabrik.

På grund af byvandets fremkomst fra de kommunale vandværker kræves der i dag autorisation for at udføre disse arbejder. Dette gælder også for opstilling af det sidst tilkomne - gasanlæg til opvarmning. Gassen kom frem i 1990.

Her i 1996 har Henry Hansen 6 mand i arbejde, heraf 2 lærlinge og en kontordame på deltid. Smedesvend Peter Jensen, Thisted - Niels Pedersen, Thisted - Allan Jensen, Ræhr - Per Jensby, Hillerslev og Jakob Mortensen, Kløv som lærlinge - Tove Galsgaard, Erslev, kontordame, som afløser for Anders Andersen, Hillerslev, der bestred det i 13 år.

1. januar 1995 købte Henry Hansen og Bojesens datter Bodil Pedersen smedje og beboelse i fællesskab af Dagny Bojesen og har delt disse op imellem sig.

1. januar i 1996 er smedesvend Peter Jensen f. d. 5. maj 1968 søn af Marie og Jens Frederik Jensen, Skinnerup, (Bojesens sønnesøn) gået i kompagni med Henry Hansen.

Smedearbejdet ved landbruget er i flere henseender specialiseret, så som reparationer ved udmugningsanlæg, traktorerne kommer på traktorværksted og sådan fremdeles. Den tekniske udvikling også inden for landbruget har krævet specialisering. Landsbysmeden må i dag være parat til at tage andre opgaver op andre steder end i landbruget. Men helt at undvære en smedje ville ikke være rart her ude på landet, reparationer vil der altid være. Vi må se i øjnene, at antallet af ejendomme

har undergået store forandringer i den mellemliggende tid.

Om landsbyfællesskabet

Landsbysmedjen har i lighed med købmanden været et særdeles vigtigt sted for lokalsamfundets trivsel i mange henseende. Her udveksledes synspunkter og erfaringer om de jordnære ting i dagliglivet. Det kunne være om de årstidsbestemte gøremål i landbruget. Herom kunne føjes adskillig viden til den, man i forvejen besad.

Handel ogandel i stort og småt er gået igennem smedjen i mange årtier. Begivenheder omkring fødsel, liv og død var man også vidende om, når man gik derfra. Og når det gik rigtig for sig, har samfundsrelevante spørgsmål også været til debat.

Der, hvor to mennesker mødes og taler sammen, begynder fællesskabet at få fodfæste. Ud af det formes grundlaget for en holdning til problemløsninger og demokrati.

Uldkræmmeren

af Dorthe Gravesen

Uldhandler Martin Larsen med hustru Dorthea og deres lille datter Ellen

Oplysningerne i denne artikel er skrevet ned efter samtale med Hedda Larsen, der er datter af uldkræmmer Martin Larsen.

I 1926 købte Martin Larsen ejendommen Brundvej 5. Der hørte 7 t. bygsæde land til ejendommen. Der var en hest, 3 køer, 2 grisesøer og nogle høns. Martin Larsen, der er født d. 8-7-1904 på en ejendom i Lild, blev ved samme tid gift med Dorthea Sørensen, født d. 25-5-1905 i Elsted ved Snedsted. Hun var enebarn og overlever af sin stedmor Ane Sørensen.

I ægteskabet kom der 6 børn. Den ældste, datteren Ellen f. d. 28-10-1928. Sønnen Viggo blev født d. 25-4-1930. Tvillingerne Lilly og Gunnar d. 28-11-1932. Fire år senere datteren Hedda født d. 2-12-1936. Året efter ventedes endnu et barn. Her fik moderen, en mdr. før fødselen, en brandbyld og blev indlagt på Thisted Sygehus med blodforgiftning. 5. juledag 1937 fødtes en levende dreng, der blev døbt Jørgen. Samme dag døde moderen og et døgn efter den lille dreng. Penicillin var endnu ikke almindelig dengang.

Martin Larsen stod nu alene med sine fem børn. Der blev sat en annonce i avisen. Det så den unge Kirsten Madsen, f. d. 28-8-1918 i Flovlev på Thyholm. Kirsten Madsen fik pladsen, hun var da kun 19 år gl. og blev der hele sit liv. Det siger sig selv, at det var noget af en opgave for den unge pige at gå ind til. Den ældste

af børnene Ellen kom til Elsted at tjene 10 år gammel, og var der et år. Derefter til Lild. Begge steder var i de områder, hvor familien til moderen og faderen stammede fra. Sønnen Viggo kom også ud at tjene, da han var 10-11 årgammel.

Det var kvinderne i hjemmet, først hustruen Dorthea og senere husholderen Kirsten, der foruden at tage sig af husholdningen, børnevask, lappe og stoppe på børnetøj, også skulle tage sig af at fodre dyrene og muge ved dem. Malke op til 4 gange om dagen med hånden. Der kom først malkemaskine i 1960'erne.

Hjælp også til med markarbejde, roehakning og i høsten. Gå til købmand og købe ind. Sørge for børnenes opdragelse i de lange dage, husfaderen var på arbejde og på farten. Martin Larsen gik også i begyndelsen på dagleje hos naboerne.

Der var i mange år pumpe i bryggerset, gruekedel, brændekomfur og kakkelovn. Senere kom gasapparaterne og først i 1960'erne kom der oliefyr og centralvarme. Men bad fandtes ikke. WC var det lille hus helt frem til ejendommen blev solgt i 1981.

Hver aften om sommeren sådan hen ved 8-9 tiden, når Martin Larsen vendte hjem fra de lange dagsrejser, skulle han ud at slibe leen og have slået græs til køerne. Det var langs vejkanterne her i Brund.

Hesten kom for den stive vogn og børnene kom med sammen med riven. Hesten fik sig et ordentlig foder langs vejkanterne, mens vognen blev fyldt med græs. Børnene nød disse ture meget. Der kom ofte nogen langs vejen, som faderen fik sig en snak med - og så blev der lyttet. Græsslåningen blev Martin Larsen ved med helt frem til, at køerne blev sat ud i 1974. Vejkanterne havde altid et frodigt og grønt udseende her i Brund sommeren igennem. Det var før, kommunen kom til med slåning. I midten af 50'erne skiftedes hesten ud med en Ponytraktor. Når der tidligere skulle pløjes, lånte man en hest hos naboen.

I midten af 1940'erne blev danebrogsvinduerne skiftet ud med trefagsvinduer i sydsiden af stuehuset. I 1952 byggedes hele stalden, vognport og hønsehuset, der lå i østgavlen, om fra bunden af, og det blev nu til stald og lade.

Smågrisene, der blev opdrættet, blev solgt i nabolaget. På et tidspunkt købte Martin Larsen Kristian Oddershedes jord (Brundvej 9) på 2 tdr. sæde og lagde til ejendommen.

Uldhandelen

En tid efter bosættelsen får Martin Larsen en dag sin mælkeafregning fra mejeriet. Da han havde set, hvad den lød på (beløbet kendes ikke), siger han til sin kone Dorthea, at nu tager han ud til Strikker-Andersen i Thisted og køber uldstrikkevarer - trøjer for pengene og så skal de være solgt inden aften - og det blev de.

Dermed var debuten som uldhandler gjort. I mange år var det på cykel med en uldblåt på bagagebæreren for og bag.

I ca. 25 år på cyklen kørte Martin Larsen til Hillerslev station. Tog her cyklen og uldposen med toget til Frøstrup, Lild Strand, Tvorup Strand, Klim,

Vust, Øsløs, Vesløs, Gøttrup Holme og Gøttrup. Således også den modsatte vej. Nors Havreland, Vandet, Klitmøller og Agger. Områderne Hillerslev, Brund, Skovsted, Kjelstrup og Sennels var direkte på cyklen.

I Ræhr, Hanstholm området var der en anden uldhandler - Cenius Clemmensen. Arbejdsdagen var ofte på 12-14 timer og til hen midt på aftenen i perioderne, når han var længere væk. Han var som oftest ude hver dag.

Krigsårene 1940-45 var en svær tid at være uldhandler i, idet uld- og bomuldsvarer var mangelvarer. Efter krigen rejste Martin Larsen med toget til Ikast og bestilte varer på uld- og tekstilfabrikkerne der.

Varerne blev sendt med toget til Thisted. Børnene erindrer sig altid disse kæmpestore grå papirspakker, der ankom til hjemmet. Her blev de anbragt i den pæne stue, hvor der var sparsomt med møbler. Det var altid en salig ting for børnene at beskue disse varer, men der var strengt forbud mod at røre dem. Det var kvalitetsvarer helt igennem: arbejdsskjorter, forklæder og kitler til damerne, alt sammen i bomuld. Ellers var det striketrøjer i uld, sokker, strømper og undertøj i interloch-varemærket til herrer og damer.

Et lille udvalg i børneundertøj. Her huskes især de brune og lyserøde benklæder med lidt ben og lodden vrang. Det var noget af en begivenhed, hvis børnene kunne få bevilget at par af de lyserøde. Farven gjorde dem finere. De blev hurtigere snavsede, når man satte sig på gulvet i dem.

Når Martin Larsen skulle til havsiden, var der altid rigeligt med uldstrikkevarer med til fiskerne. Med tiden kom der også sytråd, bukseelastik, strømpebånd og sikkerhedsnåle med i posen.

I ca. 1955 fik Martin Larsen bil til sin uldhandel. Forretningen ud til de samme områder holdt han i gang helt frem til dec. 1979. Han var da 75 år gl. Uldhandleren kunne ikke undvære det at komme på handelen og ud at snakke med folk. Kom i reglen omgangen rundt 3-4 gange om året.

Uldhandleren var blandt sine kunder kendt for sin store spækkede tegnebog og snøreposen med mønsterne i. Der skulle mange byttepenge med ud.

Da Hedda var 10 år gammel, sad hendes far en aften og talte kassen op. Pigen udbrød da helt spontant: "Nej, se så mange du har, far". Omgående fik hun en lussing på siden af hovedet. Underforstået var dette det samme som at sige, at det taler man ikke om. Det var den eneste gang, hun husker nogen sinde at have fået en lussing.

Ude hos bønderne fik uldhandleren ofte hestehale-, mankehår samt kohalehår med. Det var der lidt penge i for begge parter. Disse blev senere afsat til en børstenbinder. Her blev det sat i børster og kardæsker. Efter sigende var Martin Larsen en meget foretagsom og energisk mand. Havde han udtænkt en ide om, hvorledes en ting kunne laves, gav han ikke op. Han var en påholdende, sparsommelig, men munter mand. Efter sine 70 år regnede han det ikke for noget at forke et læs halmballer hos naboen om høsten.

Hedda husker, at husholderen Kirsten i midten af 40'erne truede med at rejse, fordi hun syntes, at hun fik

Leen slibes før høstarbejdet kan begynde. Martin Larsen med børnebørn.

for lidt i løn. Den var på det tidspunkt 200 kr. i måneden. Lønforhøjelsen blev bevilget. Der siges, at hun ofte gik og sang til sit arbejde. I midten af 60'erne begyndte

husholderen at udfordre Martin Larsen til at komme hjem at malke til aften. Vel for at få ham til at korte dagene af Efterhånden nægtede hun selv at gøre det, for at det kunne have en virkning.

I 1974 bliver Kirsten Madsen syg, og efter svær sygdom døde hun d. 27-4-1974, 56 år gammel. Da hun havde været husbestyrerinde i 25 år, fik hun overrakt et diplom for lang og tro tjeneste. Det blev overrakt hende af formanden for "Husmandsforeningen" Jørgen Spanggaard og et par stykker mere. Endvidere blev der holdt fest for hende i forsamlingshuset med familie, venner og naboer.

Efter Kirstens død satte Martin Larsen køerne ud, men fortsatte med sin uldhandel helt frem til dec. 1979.

I 50 år blev der handlet fra uldposen. Helbredet var begyndt at skrante. Efter et sygehusophold i januar 1980 tog han ophold hos datteren Hedda i Nors og døde her d. 20-6-1980, 76 år gammel.

Efter faderens død tog datteren Hedda en dag sin fars varebil, fyldte den op med de varer, der endnu lå på lageret og ikke var blevet solgt på grund af hans sygdom. Kørte til Han Herred området, spurgte sig frem til sin fars ruter. Fik udsolgt og fik oveni en uforglemmelig oplevelse ud af det ved at møde disse mennesker i alle de forskellige hjem, som faderen var kommet i. Siddet ved deres køkkenbord og fået kaffe og snak - fortalt nyt og fået nyt.

Datteren oplevede samtidig, hvor vellidt faderen var i hans handel og færd. Det blev en usædvanlig afslutning på et stykke handelskultur, en epoke, der begyndte i det oprindelige bondesamfund fra 1928 til 1978, et halvt århundrede.

Året efter i 1981 bliver ejendommen solgt. Jorden købte Peter Jensen, Brundvej 1. Stedet bliver solgt til friskoleleder Ejvind Thomsen, Brund Friskole.

Den blev nu bygget totalt om og fik udvendigt et helt andet udseende, fik bl. a. en gul farve.

Den smukke gamle bondeidyl var nu forsvundet fra landskabet.

Brund Maskinstation

af Niels E. Gravesen

Mads Korsgaard kom til Brund i 1946, hvor han og Jakobine købte ejendom nr. 49, som var på 12 tdr. sæde. Han kom fra Klitmøller, og hun kom fra Lild Strand. 2 år efter flyttede de til "Knøsgaard" i Brund, hvor der var 24 tdr. sæde.

I 1951 begyndte de sammen med sønnen Kristian at drive maskinstation med en lille grå Ferguson. Det varede ikke ret længe, inden de fik flere traktorer, og så kom Peder Søe ind i billedet som 1. mand.

1955 købte de tærskemaskine, som de kørte rundt med. I 1962 begyndte P. Søe at læsse møg med grab,

hvilket var en stor forletning.

I mellemtiden fik de "Knøsgaard" helt bygget op. Kristian var udlært tømrer. I 65-66 købte de 1 Køla selvkørende mejetærsker og året efter 2 bugserede mejetærskere.

Til sidst havde de 5 selvkørende mejetærskere og i øvrigt alle andre maskiner til markarbejde.

1970 købte Mads "Munkholm" i Brund. Forinden var Jakobine død. 1975 døde Mads Korsgaard, og maskinstationen overgik til Leif Møller, Sennels, og blev kaldt "Brund-Sennels Maskinstation".

Lidt af det, jeg husker

af Tom Kirk

Blyantstegning af Tovsgaard 1945 af Hans Bruun Bertelsen.

Jeg er født i 1931 på Tovsgård i Skinnerup.

Mine barndomserindringer knytter sig til den østlige del af Skinnerup - jeg gik i Skinnerup skole - og til Brund, hvor den nærmeste vej til Thisted gik omad, og hvor vi brugte købmand, smed, møller og håndværkere. Endvidere gik vi til gymnastik i Brund forsamlingshus.

Der var forskel på sognementaliteten i Skinnerup, hvor gårdmændene satte normerne, og i Brund, hvor der var (og er) en udpræget husmandsmentalitet. Det var vist også medvirkende til, at vi var østvendte.

Et husmandsbrug - den nye tid.

Vores nærmeste nabo var Søren Peter og Sine. Søren Peter var udlært tømrer, og han fik bygningerne til deres husmandsbrug rejst, mens han arbejdede som håndværker. Han havde et lille værksted, hvor vi fik lavet og repareret ting i træ.

At se ham håndtere høvl og sav og stemmejern ved høvlebænken var nyt og spændende for en bondeknægt - foruden hele atmosfæren og duften af træ.

Her levedes et arbejdsomt og nøjsomt husmandsliv med 5 børn, 2 norske heste, køer og grise og en masse høns. De startede rugeri med salg af daggamle brune italienere og kom vist til at sidde økonomisk godt i det.

Sines hjertelige latter og lagkagen med hvid glasur og broget krymmel til vandkakaoen i de blomsterdekorerede kopper gav en hyggelig stemning i hjemmet.

Deres to yngste børn, Mary og Egon, var på alder med min søster Elin og mig. Vi fulgtes ad til skole, og havde meget sammen. De havde nogle pligter, som vi ikke kendte, bl.a. skulle der slæes vand op til dyrene. Vi syntes (i første omgang), at det var spændende at pumpe

de påbudte 230 slag op, men vi kendte ellers, som alle børn på landet i den tid, til arbejde og pligter.

Skolegang

Lærer Pedersen var myndig og afholdt. Han havde eneansvaret for et halvt hundrede børn. Bette klas' - de tre første årgange - gik ugentlig i skole 2 halve dage i vinterhalvåret, men til gengæld 4 dage om sommeren. Store klas', der jo især om sommeren havde arbejdsopgaver, nøjedes her med 2 halve dage, men måtte så i skole 4 hele dage om vinteren.

"Degnen" var en god fortæller, og vi fik gode indre billeder af de dramatiske historier fra danmarkshistorie og bibelhistorie.

Vi lærte mange salmevers og sange, dels ved at synge dem, men også ved udenadslæren.

Vi havde en katekismus, hvorfra vi udenad lærte skriftsteder og moralske læresætninger.

Skriveøvelse, regning og diktat foregik på vores lille tavle med griffel.

Kun til genfortælling (og stil) fik vi papir og blyant. Der blev sparet på materialerne.

Der var ikke megen tid til individuel undervisning, og overhøring var der ikke meget af.

I store klasse hjalp nogle store børn de små med regneopgaver. Ellers måtte vi tilegne os, hvad vi kunne.

Men på den tid var der jo også brug for arbejdskraft på alle uddannelsesniveauer.

En særlig plads havde gymnastikken, som foregik i forsamlingshuset lige ved skolen. Lærer Pedersen holdt kursus i børnegymnastik for andre lærere, og han fik rigtig vakt vores lyst til kropsudfoldelse. Mange gelsen.

Tiden gik med løb og bukspring og øvelse i at gå på hænder.

Hele atmosfæren i skolestuen var speciel. Støv fra tørvesmuld i tørvekassen og damp og duft af våde sokker og tøj, ophængt ved kakkelovnen - blandet med aromaen fra madpakker og børnesved og kridt og griffelstøv - det var duften af lærdom.

Det meste af skoletiden var det til fods ad markveje til Skinnerup skole. Fodtøjet var om vinteren træsko eller gummistøvler, og med lange, hjemmestrikkede, uldne strømper, livstykke og strømpebånd. Under krigen (40-45) var det meste tøj omsyet voksentøj.

Om sommeren var det bare tæer, og det blev bemærket, hvem der først smed træsko og strømper, - og hvem, der holdt ud længst.

Turen gik forbi Jespers Kristian og derefter norden om Hedvigs. Begge steder var det ugifte søskende, der drev fødegårdene. De var alle meget venlige mod os børn, og gav sig gerne i snak med os.

Et gårdmandsbrug - den gamle tid

Det mest spændende - og også lidt faretruende - var når Kristian rullede sig ud og fortalte om gamle dage, da alt var meget bedre. Og om dengang han var soldat i verdenskrigen (14-18).

Han havde et meget billedskabende og krydret sprog med gamle "sejer" og ordsprog og en overbevisende stemmekraft.

Alt hos dem var meget gammeldags og anderledes, end vi var vant til. Stuen havde murstensgulv, bilæggerovn, fast bæk og ubehandlet bord.

Hornskeerne hang ved bjælken. Grød af samme fad, og kartoflerne lige af gryden dypet i panden med stegt flæsk, som de håndterede med fingrene. (Opvasken var til at komme over).

Ved den ene væg var to alkover. En lille, hvor søsteren Marie sov, når hun var "hjemme" at holde lidt hus for dem. Hun havde arbejde og værelse i Thisted.

I den store alkove sov Kristian og Otto - ja, og det vigtige familiemedlem: en foxterrier.

Sengetøjet var grove, sribede olmerdugsyner og hovedpuder uden betræk, og underlaget var rughalm.

Væggene var kalkede, og der var ingen gardiner eller blomster. Bortset fra en afrivningskalender fra købmanden og et fotografi af Kristian i uniform var der ingen pynt.

Det mest bemærkelsesværdige i huset var den hvælvede, murede bageovn, der fyldte det meste af bryggerset som en stor snehule med sort jernlåge. Ovnens var i brug til sidst i trediverne.

Otto ordnede det huslige og passede de fire køer og unghøvderne samt de 7-8 grise og ca. 15 høns.

Han var stilfærdig og venlig, og han bød os altid på brystsukker af et kræmmerhus. Han stammede en del, hvad vi dog hurtigt vænnede os til.

Det var hyggeligt at være med ham i stalden, hvor alt gik roligt og omstændeligt for sig.

Engang havde de haft en sogris ved orne, og da

tiden kom, vågede de i fire døgn, hvorefter grisen blev vrå. "Vi hårdt held mæ søer".

Kristian passede selv de to russerheste og markarbejdet, kørte til mølle og tog sig af handel og alt det udadvendte. Herunder voldsomme diskussioner med far om alt det nymodens pjat, der vandt indpas i landbruget.

Kristians såning foregik med "sædeløb" og håndkast. Før han gik i gang med en mark, stod han et øjeblik højtidelig med en nævefuld korn i hånden, og

Der køres møg ud i stivvogn med et par stærke heste for. Først lægges det i dynger på marken, før det spredes ud med håndkraft for senere at pløjes ned. Alt foregik med heste- og håndkraft.

med ordene: "Så i Guds navn", skridtede sædemanden ud.

De hørte absolut ikke til den indremissionske kreds - Kristian kunne være meget spydig overfor dem, "der hældte vand ud af ørerne", men én af brøderne måtte i kirke hver søndag, for "vi må jo have velsignelsen med hjem".

De skyldte vist ikke meget på gården, men i krisetiden først i trediverne var deres indtægter så små, at der blev lukket for kreditten ved købmanden. (Hvad ingen vidste før senere). En mark var ikke blevet sået til, hvad vi børn syntes var herligt med alle de ukrudtsblomster. Men noget måtte ske.

En handel

En formiddag mødte Kristian op på Tovsgård. Han havde taget kravebrystet på, og så højtidelig ud:

"Ka vi go ind?"

Ved kaffen i dagligstuen fik han munden på gled: .

"Ja vi har tænkt os at sælge gården .... og du har jo to sønner, så måske .... ja, æ goer er gue nok, det er jenne godt jord ... det er æ mand, der er bløwen for ring .... men æ jord ska jo drywes".

De blev hurtigt enige om prisen, men Kristian tøvede med at slå til. Det slog ned i far, at de måske manglede kontanter. Da fars kontante 200 kr. blev lagt til, var handelen i orden, og Kristian havde bevaret sin selvrespekt.

En halv time efter kørte han med trillebøren til købmanden efter varer.

De købte en lille ejendom i Kjeldstrup, men efter 45 år var de begge døde og begravet på Skinnerup kirkegård.

Bygningerne - et "krum ste" med stråtag blev holdt vedlige og brugt som arbejderbolig en halv snes år. Nu er bygningerne sløjfet og jorden lagt til Tovsgård.

Brund damptærskværk

Min første store, dramatiske erindring var, når Aktie - damptærskværket fra Brund kom til gårde.

Det store, tunge værk blev trukket på plads mellem stakkene af et spand rolige, stærke heste. Der var råb og banden og nerver på, før det hele var klodset op og gjort køreklar. Fyrbøderen skovlede kul i det glødende gab, og maskinmesteren - sort af olie - så meget betydningsfuld ud. I røg og damp, med hvin fra fladremmene og rystelser og støvskyer gik hele mekanikken i gang.

Folk på stakken forkede til. Ilæggeren drejede negene i uhyrets gab.

Avnebæreren med en indfoldet sæk som en stor hætte ned ad ryggen stod på det mest støvende og ubehagelige sted.

Kornbærerne, der som regel var små, faste folk, sækkede op, og gik med sækken på nakken med støtte skridt over gårdspladsen, op ad den stejle trappe til stuehusloftet, hvor det meste korn blev opbevaret.

Halmbærerne skulle med den lange nål have ballerne knyttet og båret på loft eller i lade.

Alt fungerede i støv og støj, med liv og lyst. Der blev tid til en snus, og også en bette jen til knægten, der dog hurtigt måtte om bag stakken og brække sig.

3 timer, så skulle der "bedes". Dampmaskinens skingre fløjte var tegnet til pause, og de 12 - 14 støvede folk trak over mod stuehuset.

Her skulle madmoderen bestå prøven. Mon der nu var mad nok? Der blev gået til frikadellerne, og snakken gik livligt.

Når sidste neg var tærsket, var det igen den besværlige flytten til næste aktionær i rækken.

Rækkefølgen lå fast, men næste år startedes der i den anden ende.

Efter få år med damptærskeren fik vi i Tovsgård anskaffet et lille "Vestjyden" tærskværk med avneblæser og med knytter på halmpresseren. Derefter blev den meste tærskning udført om vinteren med 3-4 mands betjening.

Arbejde

En bonde drengs liv i 30erne og 40erne var lagt i ret faste rammer. Skolegangen lå fast. Dertil hjælp med alt forefaldende efter årstiden med lugning af roer og stenbro, lidt ukrudtsharvning med en rolig hest, høvending med hånddrive og hjælp på høloftet, når det duftende hø blev bjerget.

Hele kornhøsten var dengang det mest omfattende og betydningsfulde arbejde med masser af småjobs til vi små.

Stubmarken gav sviende rifter på anklerne, og bygghaser og støv gav kløe på hele kroppen, men deltage skulle vi, ikke mindst for at gøre os fortjent til turen

med det sidste læs og æbleskiverne.

Efterårets roehøst havde sin stemning, men nogle år var det så fugtigt i marken, at roevognen kørte i bløde, og støvlerne sugede sig fast i mudderet.

Og så var der dyrene. Hver dag, hele året skulle de passes. Ved de små kyllinger skulle der fyres med briketter, strøs og fodres og vandes. Der kunne man godt falde lidt i staver.

Der skulle samles æg ved hønsene. Kalvene skulle have mælk eller vand og flyttes. I stalden skulle der strøs og fejes, og det hændte, at jeg måtte sidde ved en so, der fik grise.

Oplevelsen af en fødsel, enten det var føl eller kalv eller grise, var og er forunderlig.

Men kontakten til dyr var stærkest, når den bette purk - siddende på den trebenede malkeskammel med panden dybt i den varme lyske på den trepattede, blødmalkede nr. 4 - pressede skummende, duftende mælk ned i den spand, som det døjede at holde fast mellem knæene. Efter malkningen skulle fyren lige op og klø koen i nakken, få en slik af den lange, ru tunge, og se dybt i de store, sørgmodige køjgne. Dreng og ko havde noget sammen.

Tit var det træls med alt det arbejde og pligterne, men under og især efter arbejdet kunne man også opleve

Høvending på Tousgaard 1935. Elin Kirk hjælper til, Tom har endnu ikke fået betroet en rive.

glæden og stoltheden ved at gøre gavn, og dertil en forbundethed med dyr og natur, som jeg selvfølgelig ikke dengang gjorde mig klar.

Underholdning, gymnastik m. m.

Der var ikke megen medieunderholdning på den tid. Jeg husker kun Pressens Radioavis og middagskoncert fra Kilden i Ålborg eller Wivex i København. Lørdag aften var der Familien Hansen og enkelte gange hørte vi andre hørespil. Biografen var kun i sin vorden, så det var en hel sensation at se "Barken Margrete af Danmark".

Sammen med andre børn og unge spillede den frivillige gymnastik en stor rolle. Skønt forholdene var primitive, var der liv og lyst over de aftener, og vi havde jo opvisningen og festen på Sjørring Volde at se hen til.

Af andre tilbagevendende begivenheder med forventningens glæde knyttet til var amatør-aftenerne i

Brund forsamlingshus og dyrskuet i Thisted.

Men der skete også meget spændende hjemme på gården.

Det var vel ikke direkte forbudt for os børn at komme på karle og pigekamre, men vi fornemmede, at det måtte være korte besøg, selvom vi var tiltrukket af lugten og stemningen.

Som de fleste andre børn på landet havde jeg i en lang periode egne husdyr. Duerne var sjove nok, men det blev aldrig rigtig til noget. Til sidst flyttede de vist om til Søren Peter, hvor forholdene og selskabeligheden var bedre.

Anderledes med kaninerne. De yngede og yngede. Til min store glæde og forundring. Men der skulle konstant laves nye bure, og al den fodring, og pasning, blev en belastning. Til sidst var der over 100, og da vi en dag med papir og blyant regnede ud, hvor mange de ville blive til på et år, fik far mig overtalt til at opgive hele kaninprojektet, selvom jeg var dybt facineret af vækstens muligheder.

Nysgerrighed eller videbegær lokkede altid os børn tilstede, når der ankom fremmede, - og det gjorde der ret ofte.

Bager, fiskemand, håndværkere

Hillerslev bager kom 2 gange om ugen med de store 8 punds rugbrød, der var stemplet med navn i skorpen. Det hændte, at der vankede en jødekage.

Fiskemanden på sin dinglede cykel med fiskekassen bagpå kom hver tirsdag.

Når der skulle bygges eller repareres, kom der håndværkere med nye historier og voksensnak, som vi vel ikke forstod meget af, man det var vigtigt at være tilstede.

Alle husene på Tovsgård havde stråtag, så der skulle næsten hvert år fornyes et stykke tag. Jeg var dybt imponeret over, hvor flot tækkemanden kunne banke tagrørene på plads, og jeg overvejede på et tidspunkt at blive tækkemand. Engang skulle jeg afløse på bagsiden og stikke tækkenålen tilbage på den anden side af lægten. Det bevirkede, at jeg opgav den drøm.

Hvert forår før pinse kom Ingvar og kalkede alle husene. Han var skaldet på hovedet, men kraftigt behåret på det åbne bryst - og så var han tæt fregnet over det hele. Vi havde aldrig set noget lignende. Men også det, at han sang gamle skillingsviser, gjorde ham meget afholdt af os unger.

Et af hans glansnumre, der vistnok stammer fra Hanherred eller Vendsyssel, blev sunget på melodien: Fra Tyskland uddrog en flok spillemænd:

*En daw a ka how lissomm var'ed i guer,
a töt på motor af vild kyr hjem te muer.
Mæ nyk lue å træsko a started så stovt
ind te byen å kjøvt en motor, der var brovt.
Æ mekannikker såe, den sku rennes i gång,
jen sku drøw på en knap åen sku skop*

*mæ en stång,
den sku rennes mæ en fie trin eller fem,
han bandt po, at a po en kutier ku kye hjem.*

*Hva dyret sku kost, a jo gjæe vild ved',
halvtredssindstyyv dåler han fik fue æ gied,
nøj olli å benzin a den bejst kvalitet
vi fik hældt po svinet - dens navn var "Komet".
Øwwerskrævs a sprang så po æ dyr,
han hjalp mæ i gång, å a fik ve æ styr.
Å mi lue å træsko holdt a po,
Gud ved, voddan sånten en tur vil go?*

*Men åller så snåe var a kommen ajste,
fae et a ku how, hvoddan brems gik te,
å fårten a kjye mæ var lie ve di tres,
- i vejen a vipped fem høns å tri gjæs.
Te mi skræk a sow en stök forued,
en mand kom drywwen mæ en stue flok stued.
Mens a vend mi skroe å tent mæ om,
a nærer å nærer po studene kom.*

*A fumnelt å fammelt å et tuer spring oe,
jo mier a fumnelt, tow fårten skam poe.
Imens var æ mand sprungen ind i en hus,
a tjørnt en stud mæ en vældig bardus.
Studen arrig glowed po de her,
æ skind de var æe bodde finger å tæer,
de gjow undt, men tenk a sow imens,
dæ nie dær sät jo den fuedebrens.*

*A grint, så en hånd po mi maws måt sæt,
fo de var jo bremsen, som a et ku hæet,
å så kom a hen å fik dyret rejt op,
for no sku'en startes i løb å gallop.
Putte-puk så æ dyer, å så foer'en a'ste,
Ka do vent din asen, for a vil mæ!
men mi træsko å mi fløjelslue
sow a åller mie, for de bløw derue.*

En griseslagtning

Noget af det første, jeg husker, var da julegrisen skulle slagtes. Karl Slagter gav hånd til mig og sagde, at det var godt, jeg var tilstede, for jeg blev nødt til at hjælpe ham. Jeg skulle holde fast i grisens hale. Da alt var klar til at stikke grisen, vendte han sig mod mig og spurgte: Har du fat?

Jeg hev i halen, som gjaldt det livet, og følte mig som hovedpersonen ved den slagting.

Snevintre

Vintrene først i fyrrerne var rigtig is og snevintre med driver så høje som huse.

Sognerådet udpegede hvert år en snefoged for vinteren. Det var "borgerligt ombud" med en vis betaling. Snefogeden havde ansvaret for at lægge arbejdet med vejenes rydning til rette. Han skulle "bøje" folk i "omgange" til at møde på bestemt tid og sted.

De store gårde skulle stille med 2 snekastere, husmændene med 1/2 (tid).

Endvidere havde snefogeden ansvaret for at "viske af" d.v.s. sætte en halmvisk ved de uryddede veje, og med halmviske vise, hvordan omkørsler over markerne lå.

Der kunne gå lang tid med lukkede veje, og når de smalle udgravninger gang på gang knøg fulde, måtte der laves op til 14 hylde, hvor man kastede fra den ene til den anden, og kunne ende over telefontrådene.

Oprindeligt var snekastning et ulønnet pålæg, men Stauning fik indført en snekastningspulje til kommunerne, så der kunne gives en symbolsk aflønning, indtil puljen var opbrugt. Senere blev lønnen sat op til normalt leje, og derefter var der altid karle og arbejdsmænd nok til snerydningen.

Jeg husker, da den første sneplov skulle rydde Tovsgårdvej.

En bette lastbil med spidsplov kom fra vesten i fuld fart, så sneen blev kastet højt i luften ved de små driver ved læbælterne. Men ved Søren Peters var der en lang og drøj drive, hvor den nye mekanik skulle stå sin prøve. Mange var kommet til stede for at se det nye vidunder, og der blev indgået væddemål.

Det viste sig, at hestekræfterne i lastbilen var for få og små. Midt i driven døde den med et suk, og det var med en vis skadefryd at snekasterne fik den gravet fri. Nej, en skovl ved man da, hvad er!

Nå, udviklingen har nok rehabiliteret teknikken på dette område.

9. April 1940

Hvad der er kommet til at fylde meget i mine barndomserindringer, knytter sig til perioden fra 9. April 1940 til 4. Maj -45. Den tid, hvor tyskerne som led i deres plan om verdensherredømme havde besat Danmark.

Det var først, da vi nåede over bakken ved Hedvigs, at vi opdagede noget usædvanligt ved morgenen den 9. April.

Grønbrune militærkøretøjer i forskellig størrelse rasede i stærk fart nordpå ad Hanstholmvejen. Nogle af børnene havde stillet sig op ved vejen og betragtede med synlig benovelse og skræk den nye trafik. Lærer Pedersen kaldte os hurtigt og noget bøs ind. "Lad vær', at stå og glo!"

Efter en morgensang fortalte han, hvad der var sket. At regeringen havde overgivet sig til overmagten, og at kongen og statsministeren sagde, at vi skulle være rolige. Han fortalte lidt om Hitlers politik, som jeg ikke forstod, men vi forstod alle af hans bevægelse, at det var alvorligt, og at han var meget ked af det, som var sket.

Vi sang så: "Vor Gud han er så fast en borg", og jeg tror, vi alle lagde mærke til linien: "Og myldre djævle frem på jord".

Derefter sendte han os hjem, og sagde til dem, der skulle ad Hanstholmvejen, at de skulle gå over markerne og ikke komme i nærheden af tyskerne. "Man ved aldrig, om de kan komme i tanker om at skyde for sjov.

På vejen hjem kom der lavtgående, sorte flyvemaskiner - helt nede ved læbæltet. Vi blev så bange, at vi kastede os ned på jorden og græd.

Derhjemme var far rasende og mor græd. Klokkeren 12 hørte vi kongens budskab i radioen.

De voksne var enige om, at det var for sølle, at der ikke var gjort ordentlig modstand.

Jeg tænkte på Svend Trøst, der havde fjernet broplankerne. Den havde vi lige hørt.

Besættelsestiden

Så kom de 5 besættelsesår med store og små forandringer i dagligdagen. Mørklægning af vinduer og cykler. Rationering af smør, sukker, mel og sæbe. Erstatningsvarer for kaffe, the, chokolade, tobak og bomuld. Stop for benzin og sydfrugter. Biler blev klodset op eller fik monteret gasgenerator.

Stigende priser på landbrugsprodukter, men småt med kraftfoder og kunstgødning.

Det var selvfølgelig generende med disse begrænsninger, men vi affandt os med det uomgængelige, - og opfindsomheden var stor. Der blev købt smør, og mølleren lavede hvedemel. Rug blev ristet til kaffe, og forskellige blade blev tørret til the og tobak. Det var vist samme blanding.

Mange var imponerede over Hitler. Han havde fået gang i hjulene, afskaffet arbejdsløsheden og genskabt handlekraft og høj moral med orden og system.

Og soldaterne var da så galante og høflige. Og så betalte de mere for flæsket, end englænderne.

Der havde ganske vist været rygter om koncentrationslejre.

Der var i en periode tyske jøder her på egnen, og presse censuren brød ingen sig om.

Nogle havde fra starten set tyskerne som fjenden, der besatte landet, og var besluttet på at slås for friheden.

Modstanden begyndte med omdeling af de forbudte illegale blade, hvilket gav anledning til hede diskussioner, når sognets folk mødtes.

Især i smedjen, der jo var sognets samlingssted og nyhedscentral, kunne bølgerne gå højt ved essens ild og amboltens klang, når folk fik skoet heste, ringet hjul eller skæftet en greb.

I den første tid var der trods meningsforskelle ingen brud på samhørigheden.

Man lurede, som det var skik, på at sætte det hele på plads med en humoristisk replik - uden at fortrække en mine.

Her var smed Boysen mesteren i dagligdags brugsviisdom og underfundige bemærkninger.

Jeg husker engang, hvor han afsluttede diskussionen for og mod Hitler med replikken: "Ham Hitler er vist ett så slem. Han er bare - lissom æ dævl - kommen i en skidt ry".

Senere under besættelsen, da der var tale om egentlig modstandsbevægelse med våben og sabotage, blev det sværere at holde sammen.

Der var på egnen en del tilhængere af L.S. bevæ

gelse. Denne landbrugets sammenslutning, der var opstået i de sidste landbrugskriseår, arbejdede for, at bønderne skulle gøre sig stærkere gældende overfor det øvrige samfund, og med magt sikre "produktionsprisen for vore varer".

Landsledelsen for L.S. plejede tæt omgang med nazisterne, så det blev efterhånden svært - også lokalt - for de glødende tilhængere af de to bevægelser at være på talefod og i stue sammen.

Dog, trangen til at mødes og synge og høre foredrag var stor i de år. Aldrig er vore fædrelandssange blevet sunget med så stor indlevelse. "Om din frihed vil vi værne". Og foredragene handlede direkte eller indirekte om vores drøm om frihed. Jeg husker tydeligt stemningen da Sune Andreasen læste Kaj Munks skuespil: Niels Ebbesen.

Alle møder og baller og de fleste private fester afsluttedes med, at vi stående sang: Altid frejdig, når du går . . . Kæmp for alt, hvad du har kært.

Herhjemme i Tovsgård blev der ikke lagt skjul på holdningen. Her blev opbevaret våben og sprængstof. Og der blev holdt skydeøvelser og instruktion i bombe-fremstilling.

Våbenedkastning

Jeg husker specielt den frygtsomme stemning, der herskede den første gang, der var våbenedkastning.

I slutningen af BBCs radioudsendelse til Danmark kl. 18.30 var der altid en "særmelding". Det var en række kodeord, der for de indviede angav, at samme

aften kl. 24.00 var der våbenedkastning fra en engelsk flyver på et nærmere aftalt sted.

Kodeordet for Nordthy var "Gudrun", og der blev meget stille i stuen, da navnet blev nævnt. Jeg cyklede bud til nogle af de bønderkarle, der skulle være med.

Gruppen, der samledes i vores bryggers var på 10-12 personer, hvor den yngste var 17, og den ældste var 60 år.

De svarede ikke til mine forestillinger om, hvordan helte ser ud og optræder. Ingen af den lignede Gøngehøvdingen. De var bange. De kunne næsten ikke få sig taget sammen til at få lappet en punkteret cykel. Men de kom da afsted til Østerild plantage og fik med 4 kraftige lommelygter markeret den aftalte nedkastningsplads.

De 10 containere med våben og de flotte silkefaldskærme blev kørt til Sennels, hvor de blev skjult under halmen i en lade. Faldskærmene blev efter befrielsen til kjoler og skjorter. Det var noget andet end celluld.

Jeg tror ikke, at mange i den nedkastningsgruppe kunne give en forklaring på, hvorfor de satte livet på spil. Det var et brud med almindelig bondefornuft. De var mest stille folk af få ord. En af dem havde været pacifist. Måske det var en dyb, ordløs bevidsthed om prisen for frihed og selvbestemmelse og selvrespekt.

For dem, der var med, blev d. 4. Maj en virkelig befrielse. Størst indtryk gjorde nok flaghejsningen efter frihedsbudskabet, hvor vi alle var samlet i haven.

Sådanne erindringer fra 10 - 14 års alderen kommer man vist aldrig helt over.

Men også frihedsrusens tømmermænd hører med.

Brund gymnaster fra forårsopvisning på Afholdshotellet i Thisted. Nederst fra venstre: Niels Frandsen, Carl Krabbe (leder), Erik Jensen, 2: Charles Pedersen, Kristian Pedersen, Frank Frandsen. 3: Nikolaj Madsen, Jørgen Spanggaard, Ejnar Søndergaard. 4: Niels Vestergaard, Vagn Kristensen, ukendt.

Jens Kaarfast Larsen

af Svend Sørensen

Jens Kaarfast Larsen

I forbindelse med Jens Kaarfast Larsens 80 års fødselsdag d. 22. december 1962 bragte Thisted Amts Tidende en ret grundig artikel om fødselaren. Vi refererer her en del af indholdet:

Jens boede i sin barndom over for den gamle politistation i Asylgade, hvor hans far var skrædder. Der var ni børn og kun små kår i hjemmet. Faderen fik dengang 7 kr. for at sy et sæt tøj. I skolen kom Jens i "fabriksklassen", hvis elever arbejdede om eftermiddagen. Han arbejdede på Bendixsens Tobaksfabrik, hvor han fik en timeløn på 4 øre. Arbejdsgiveren betalte 5 Øre, men den ene øre gik til læreren.

Jens Larsen kom første gang ud at tjene på Munkevej, hvor man dengang endnu havde landeri. Hver dag trak han køerne ud på arealet ved den

nuværende Fårtoftvej, og to gange om dagen malkede han de 23 køer, men han fik også engang førstepræmie i malkning ved en konkurrence.

For en årsløn på 100 kr. blev den næste plads på "Wilhelmsborg". Her måtte han op kl. halv fem om morgenen. Kl. 6 fik man morgenmad, der bestod af mælk og to skiver rugbrød med ost eller saltet kød. Samme servering var der til formiddagsmellemmad kl. 9. Middagsmaden kl. 12 var efter Jens Larsens udsagn "noget sørgelig føde". Kl. 5 fik man igen to skiver rugbrød, og så gik arbejdet til langt ud på aftenen. Inden man gik i seng ved 9-tiden, fik man gerne vandgrød. Kaffe fik man kun søndag eftermiddag. Mens han var på "Wilhelmsborg", fik Jens sin første julegave, en lommekniv til 50 øre. I hans hjem havde man kun et ganske lille juletræ, og julemaden bestod af kogt torsk.

Fra "Wilhelmsborg" kom Jens Larsen til "Kronborg", hvor maden var bedre, men forpagteren var en hård husbond. Engang slog han Jens over munden med en pisk med det resultat, at Jens belavede sig på at forlade gården, men lod sig overtale til at blive. Rygtet om episoden var dog nået til hans hjem dagen efter, og forældrene kom og hentede ham med det resultat, at forpagteren gik med til at betale en mindre erstatning.

I 1899 kom Jens Larsen til Vestergaard i Brund, som han senere overtog ved sit giftermål. 13 år senere døde konen, og Jens Larsen blev gift med Mathilde, med hvem han fik fem børn. De dårlige tider først i trediverne i forbindelse med et uheldigt kautionsforhold gjorde, at Jens Larsen i 1932 måtte sælge Vestergaard for 35.000 kr. og købe et lille husmandssted (Ballerumvej 105), og samtidig begyndte han at køre fisketur. Dengang nåede han så langt som til Hou, Skovsted og Bromølle på cykel, men på sine gamle dage kørte han kun et stykke ud ad Hansted landevej og til kunderne i Brund. Da han begyndte lå priserne for fisk på mellem 10 og 20 øre pundet.

Offentlige hverv havde ikke Jens Larsens interesse, men han var dog i en årrække formand for Hillerslev-Kåstrup Hjelpekasse.

En slagtedag

af Tage Jensen

Mine forældre, Marie og Karl Jensen, flyttede i 1926 til Brund (Ballerumvej 108), hvor min far virkede som hjemmeslagter. Det fortsatte han med indtil engang midt i 60'erne. Slagtning har derfor i høj grad hørt med til min opvækst.

Der var en vis højtide over det, når grisen skulle slagtes. Fersk kød var ikke noget, man fik til enhver tid. Hjemmefryserne kom først frem en del år efter krigen, derfor blev der altid slagtet i den koldeste tid af året. Flæsket, og det var der meget af, var ikke vanskeligt at opbevare, det blev lagt i saltlage i saltkarret. Med kødet var det værre, men efterhånden fandt man ud af, at det kunne henkoges, eller man kunne lægge det i en fedtlage. Skinkerne blev altid røget, og mange steder hængt op ved skorstenen. Jeg husker også, at man nogle steder havde flueskabe til opbevaring, så spyfluerne ikke kunne komme i nærheden af kødet. De var ofte hængt op på nordsiden af huset.

Når dag og tid var aftalt med Karl "slagter" eller Karl "Cenius", som han også kaldtes, skulle gruokedlen gerne være i kog. Grisen hentedes i stalden, hvor der blev lagt en "trynesnor" om overkæben, et reb lidt tykkere end en tøjsnor. Grisen strittede gerne imod, så det var tit en streng tur over til bryggerset, hvor slagtingen næsten altid foregik. På den tid var vægten gerne omkring 200 kg., for der skulle helst være meget flæsk. Skoldekarret var vendt med bunden i vejret med et par sække på, så der ikke blev mærker efter kanten. Nu blev trynen bundet og et lidt tykkere reb lagt om det inderste forben. Derefter blev grisen vippet op på karret og benene snøret sammen. En spand stod klar med ca. 3 liter vand til blodet. Når grisen var stukket, skulle der røres i blodet, så det ikke gik i klumper, det foregik udendørs, for blodet skulle afkøles.

Karret blev vendt, og det kogende vand kom i. Vandet blev afkølet til 63-64 grader, og her kom det vanskeligste tidspunkt, for blev grisen skoldet for meget, var det umuligt at få laget og børsterne af, huden blev som et fedtet lag. Den blev skrabet og derefter lagt op på stigen, hvor det sidste blev taget med kniven. Nu var den klar til at blive hængt op. Det kunne ske på to måder. Den kunne bindes fast til stigen, der blev rejst op, eller den kunne vindes op i en slynge, der var fastgjort i to kroge i en bjælke, men først skulle en stang skæres ind bag bagbenenes sener.

Nu var det tid at skære den op. Et snit blev lavet over maven uden at skære igennem. Derefter skar man et lille hul oppe ved lysken, så man kunne få en hånd ind og skære udad for ikke at beskadige tarmene. Indvoldene blev taget ud, og nu var samarbejdet ovre.

Var jeg med, var det min opgave at tage organerne ud (lever, hjerte, lunger og tunge) og skylle dem. Grisen skulle så deles på langs, og da var det vigtigt at få at vide, om ryggen skulle fra, eller den skulle saves lige igennem. Man havde næsten på fornemmelsen, at hvis man fik gjort det modsatte, var grisen ødelagt. Nu blev spændingen udløst om, hvor tykt et lag flæsk, der var på ryggen - der skulle helst være 4-6 cm. Når det var gjort, skulle hovedet flækkes, flommerne løsnes og grisen skylles rent.

Imens havde far skilt tarmene ad i tyktarm, tyndtarm og mavesæk. Tarmene blev rensed ved først at stryge dem. Tyndtarmene kom så i en litermål med vand, og man krængede indersiden ud, så vand og tarme kunne løbe igennem sig selv og derved blive vendt. Man rensede laget af tyndtarmen ved at trække den imellem to strikkepinde, der var bundet sammen i den ene ende. Tyktarm og mavesæk blev vendt og skrabet. Disse to blev anvendt til blodpølse, hvorimod tyndtarmen blev brugt til medisterpølser. "Plukfedtet", som holdt tarmene sammen, kunne der koges lidt fedt af.

Den travleste tid var dagene omkring 17-20 december, når juleslagtingen foregik. Da startede vi kl. 5 om morgenen. Der skulle malkes og fodres, før vi kunne begynde slagtingen det første sted. I de to mest hektiske dage, var vi sjældent færdige før over midnat. I min læretid havde jeg gemt en uge af min sommerferie for at kunne være med og tjene en ekstra skilling. Området strakte sig over Brund og en del af Hillerslev Havrelund, Kjelstrup, Lerpytter, Tingstrup og Fårtoft. I krigsårene og en del år derefter var transportmidlerne enten cykel (hvis føret tillod det) eller hestefjedervogn. Det sidste kunne være en fordel, for så havde vi selv kar og stige med. Men som bekendt står der kvinder bag alt, og det gjorde der også her. Mange kom med grisene og fik dem slagtet hos os, og da måtte mor ofte hjælpe til. Desuden tog hun del i malkningen, og når far ikke var hjemme, var det hende, der tog sig af røgtningen.

Foruden slagtingen kørte han også med kød i samme område som nævnt ovenfor. Før krigen skete det i en varebil med åbent lad, hvor en "kødkasse" var sat på. Da benzinen slap op under krigen, blev bilen klodset op, og en hestefjedervogn kom i brug. Der kørtes ud 2 dage om ugen. Kødet skulle også den gang dyrlægekontrolleres, så slagtingen foretog man selv på "Det offentlige Slagtehus", der lå ved siden af Andelssvineslagteriet, hvor dyrlægen kom og kontrollerede. I nogle år før krigen havde slagterne omkring Thisted også torvedag. Stedet var, hvor Strømgade går ud i Korsgade. Det hed vist "Hjultorv".

